

LA BIBLIOTECA D'HUG DE CRUÏLLES, CANONGE DE LA SEU I ABAT DE SANT FELIU DE GIRONA († 1337)*

Jaume DE PUIG I OLIVER

Original rebut: 03/07/2013

Data d'acceptació: 15/07/2013

Adreça: Travessera de Gràcia, 337, 4rt, 1a
08028 BARCELONA

E-mail: jpuig@iec.cat

Resum

Hug de Cruïlles va viure des d'un punt incert de la segona meitat del segle XIII fins al 1337. Fill de noble, germà del bisbe de Girona Gilabert de Cruïlles (1334-1335), de Constança, monja de Sixena, i de Jofre, canonge de Tarragona, paborde de la Selva del Camp i abat de Sant Volusià de Foix, oncle de Berenguer de Cruïlles (1348-1362), bisbe de Girona i també primer president de la Generalitat de Catalunya, fou canonge i abat de Sant Feliu de Girona. Després de traçar l'evolució de la seva vida i de ressenyar les tasques de govern en les quals va intervenir, és estudiada la seva biblioteca de canonista, en la qual hom hi troba tanmateix unes *Heroides* d'Ovidi i un exemplar de poesies d'Horaci, intentant d'indagar la significació d'aquests dos clàssics llatins en la vida i en la biblioteca d'un magnat eclesiàstic medieval gironí. En apèndix són editats l'inventari *post mortem* i el testament d'Hug de Cruïlles.

Paraules clau: Biblioteca medieval, clàssics llatins, dret canònic, testament, atenció als pobres.

* En aquest treball emprem les sigles següents:

A= Arxiu Diocesà de Girona, Patronats i Patrimonis

AC = Arxiu Capitular

ACG = Arxiu Capitular de Girona

ADG = Arxiu Diocesà de Girona

AIEG = «Anales del Instituto de Estudios Gerundenses» / «Annals de l'Institut d'Estudis Gironins», Girona 1946ss., LII vols.

ASF = Arxiu de Sant Feliu de Girona

Abstract

*Hug de Cruïlles lived from some time in the second half of the 13th cent. to 1337. The son of a nobleman, he was the brother of the bishop of Gerona, Gilabert de Cruïlles (1334-1335), of Constance a monk of Sixena, and of Jofre, the canon of Tarragona; he was the provost of Selva del Camp and abbot of Sant Volusia de Foix; and also the uncle of Berenguer de Cruïlles, Bishop of Gerona, who was the first president of the Generalitat de Catalunya, and canon and abbot of Sant Feliu de Girona. After tracing the stages of his life, and detailing the governmental tasks in which he was involved, attention is turned to his library as a canon, in which can also be found some of Ovid's *Heroides* and a copy of Horace's poetry. An attempt is made to investigate the significance of these two Latin classics in the life and library of a medieval ecclesiastical nobleman from Gerona. The appendix contains the post mortem inventory and testament of Hug de Cruïlles.*

Keywords: Medieval library, Latin classics, canon law, testament, attention to the poor.

AST = *Analecta Sacra Tarraconensia*, Barcelona 1925 ss.

ATCA = *Arxiu de Textos Catalans Antics*, Barcelona 1982 ss.

Banyoles = Mn. Lluís CONSTANS I SERRATS, *Diplomatari de Banyoles*, I (822-1050), II (1051-1299), III (1300-1348), IV (1349-1500), V (1500-1699), VI (1700-1939), Olot i Banyoles 1951-1993, 324 + 9 f., 490 p., 364 + 9 f., 436 + 10 p. d'índex, 350 + 8 p. d'índex, 553 + 96 p. d'índexs.

C = ADG, *Processos (1282-1500, 1589-1790)*.

CC = Josep M. MARQUÈS I PLANAGUMÀ, *Cartoral dit de Carlemany, del bisbe de Girona (s. IX-XIV)*, 2 vols., Barcelona Fundació Noguera (Diplomatari, 1-2), 1993, 1-436 (docs. 1-282) i 437-861 (docs. 283-625).

D = ADG, *Manual de col·lacions de beneficis (1338-1918)*

DBI = *Dizionario Biografico degli Italiani*, 74 vols. publicats.

DCVB = Antoni M. ALCOVER – Francesc de Borja MOLL, *Diccionari català-valencià-balear*, 10 vols., Palma de Mallorca 1926-1962 (reimpressió 1988).

DDC = *Dictionnaire de Droit Canonique*, publié sous la direction de R. NAZ, vols. I-VII, Paris 1935-1965.

DHEC = *Diccionari d'Història Eclesiàstica de Catalunya*, 3 vols., Barcelona, Generalitat de Catalunya – Editorial Claret 1998-2001, 667, 773 i 749 p.

ES = *España Sagrada*, LVI vols., Madrid 1747-1957.

EUC = *Estudis Universitaris Catalans*, Barcelona 1907-1936 i 1979-1984, 26 vols.

G = ADG, *Registrum Notularum (1294-1947)*

HAMESSE = *Repertorium initiorum manuscriptorum latinorum medii aevi*, curante Jacqueline HAMESSE, auxiliante Sławomir SZYLLER, vol. I, Louvain-la-Neuve 2007.

HLF = *Histoire Littéraire de la France*, 41 vols. publicats.

Lletres I = Jaume de PUIG I OLIVER – Josep M. MARQUÈS I PLANAGUMÀ, *Lletres del bisbe de Girona. Segle XIV. Vol. I (n. 1-620). Bernat de Vilamarí (1292-1312), Pere d'Urrea (1325-1328), Gastó de Montcada (1328-1334), Arnau de Mont-rodon (1335-1348)*, Barcelona, IEC – Facultat de Teologia de Catalunya – Ajuntament de Girona 2007, 744 p.

LThK = *Lexikon für Theologie und Kirche*.

PA = ADG, *Arxius incorporats*. Pia Almoïna.

PM = Josep M. MARQUÈS I PLANAGUMÀ, *Pergamins de la Mitra (891-1687)*. *Arxiu Diocesà de Girona*, Girona, Generalitat de Catalunya. Servei d'Arxius – Diputació de Girona. Patronat Francesc Eiximenis, 1984, 191 p.

1. EL PERSONATGE

Hug de Cruïlles és un eclesiàstic gironí medieval força documentat. Fill de Gilabert IV de Cruïlles i de Guillem de Peratallada, era el novè d'una fillada de dotze. Son pare fou un bon diplomàtic i va intervenir decisivament en les situacions crítiques del regnat de Pere II. Hug de Cruïlles fou germà del Gilabert de Cruïlles que fou sagristà major i bisbe errívol de Girona (desembre 1334 – juny 1335), germà també de Constança, monja de Sixena, i de Jofre, canonge de Tarragona, paborde de la Selva del Camp, abat de Sant Volusià de Foix, diplomàtic al servei de Jaume II. Hug de Cruïlles era oncle tanmateix de Berenguer de Cruïlles, bisbe de Girona des de 1348 a 1362 i primer president de la Generalitat de Catalunya. Hom ignora quan va néixer Hug de Cruïlles, i com que tampoc no se sap quan es van casar els seus pares, és difícil de conjecturar quina edat tenia en morir, en 1337. Són documentats els darrers quaranta anys de la seva vida. És a dir, ja des del començament ens les hem d'hore amb un adult, amb un home dret i fet, que té autoritat i maneja tota classe de negocis eclesiàstics.

No hi ha res d'extraordinari en la vida del personatge, res que no l'acomuni amb altres personatges d'extracció i de professió semblants a la d'ell. I aquí rau potser l'interès de la seva biografia. El valor històric real de la seva vida no es cospa en el que va fer, sinó en el com ho va fer, en l'estil que hi va esmerçar. L'estil d'una vida es documenta molt rarament; en canvi, a vegades es pot intuir de forma indirecta, i aquí ens arriscarem a fer-ho.

PONTICH, *Serie* = Sulpici PONTICH, *Serie dels prebendats que per temps son estats de la santa Iglesia de Gerona per abecedari*, ACG, ms. 105, f. 135r-405r.

PONTICH, *Episcopologi* = Sulpici PONTICH, *Episcopologi o Serie dels srs. Bisbes de Gerona desde la expulsio dels moros que volen uns fos 778 y altres 785: en que se continuaran los bisbes segons lo ordre que portan nostres Synodals Gerundenses, però las notícias seran totas tretas y existents en la Iglesia Cathedral y notarias que son vistas*, ACG, ms. 105, 3r-134v.

PSF = ADG. Arxius incorporats. Pergamins de Sant Feliu de Girona.

RC = Josep M. MARQUÈS I PLANAGUMÀ, *El Cartoral de Rúbriques Vermelles de Pere de Rocabertí, bisbe de Girona (1318-1324)*, edició a cura de Jaume de PUIG I OLIVER i Albert SERRAT I TORRENT, Barcelona, Fundació Noguera (Diplomataris, 46) 2009, 808 p.

SCHULTE = J. F. VON SCHULTE, *Die Geschichte der Quellen und Literatur des Canonischen Rechts von Gratian bis auf die Gegenwart*, vol. II, Stuttgart 1877.

U = ADG, *Lletres del bisbe (1294-1619)*.

VL = J. VILLANUEVA, *Viage Literario a las Iglesias de España*, Madrid, Imprenta de la Real Academia de la Historia, 1803.

En 1283 ja és canonge de Girona,¹ al costat del seu germà Gilabert,² que també ho era almenys des de 1283. Els primers catorze anys del seu canonicat són foscos, potser perquè arribà a la prebenda molt jove, però també a causa de la situació que Girona va patir a partir de 1285, quan fou assetjada i en gran part presa per l'exèrcit croat franco-papalí, encapçalat pel rei francès Felip l'Ardit, que havia envaït Catalunya per tal de foragitar-ne Pere II arran de l'ocupació catalano-aragonesa de Sicília, feu de la Santa Seu. Com és sabut, els croats de Felip l'Ardit no van passar de Girona. Durant l'afer de la croada i de la invasió, l'Església es va mantenir al costat, no pas molt ardorosament, i a favor del papa. La posició dels dirigents eclesiàstics no fou còmoda, i provocà represàlies posteriors de la monarquia. Això explicaria que, a partir de 1297, quan la pitjor etapa de la crisi ja havia passat, l'activitat d'Hug de Cruïlles és més regular i constant: El 8 de gener d'aquest any rebia poders del capítol per a una causa que els canonges tenien amb els dominicans,³ i l'endemà estampava la seva signatura en un document presentat per una comissió nomenada pel bisbe i el capítol, que havia determinat l'obligació que tenia l'ardiaca de Rabós de fer celebrar quatre aniversaris a la seu.⁴

Un document del 17 d'abril de 1297 permet de saber que aquell any el bisbe i el capítol aplicaven a favor d'Hug de Cruïlles la constitució del bisbe Guillem de Monells, que permetia als canonges que anaven a estudiar la percepció íntegra de llurs rendes, per bé que Hug de Cruïlles renuncià a tal gràcia.⁵ La concessió era per tres anys, però el document no precisa a quin estudi va anar Hug de Cruïlles. La composició de la seva biblioteca no permet de dubtar que va fer estudis jurídics, probablement un batxillerat en decrets.

El canonge devia tenir habilitat per a emprendre la seva promoció personal, perquè un document del 10 d'agost d'aquell mateix any permet de saber que havia obtingut un benefici a l'església de Santa Maria de Castelló per concessió papal; de fet, el document constata que Hug de Cruïlles renunciava al dit benefici, malgrat aquella concessió.⁶ O tenia altres beneficis o disposava d'altres fonts de finançament per als seus anys d'estudi.

1. PONTICH, *Series*, fol. 190r.

2. Per al qual cf. *Lletres* I, n. 5, nota 24.

3. ADG, G-1, fol. 46r.

4. ADG, RC, 95 (120).

5. El document prové de l'ACG, *Liber negotiorum Capituli 1293 ad 1357*, fol. 9, i fou publicat per Lluís BATLLE I PRATS, «Estudiantes gerundenses en los Estudios Generales», *Hispania*, XXVII, t. VII, 129-221, reproduït en Id., *La cultura a Girona de l'Edat Mitjana al Renaixement*, Girona 1979, 29.

6. ADG, U-1, fol. 33v. Cf. infra, nota 33.

Al tombant de segle, el 30 d'agost de 1300, sembla que ja ha tornat a Girona, perquè intervé, denunciant-lo, en el fet que Ermessenda i Bernat de Pontós havien encastellat l'església de Sant Andreu de Banyeres;⁷ com que el document episcopal on es donava un termini per a retirar les fortificacions no fou enviat, es fa difícil de saber fins on arribà l'afer. De fet, l'únic detall que val la pena de remarcar és que Bernat de Pontós devia ser parent de Pere de Pontós,⁸ aleshores abat de Sant Feliu de Girona i tercera dignitat de la seu, càrrec que de seguida ostentarà Hug de Cruïlles.

El 30 de maig del 1302 signa el document mitjançant el qual bisbe i capítol regulen el procediment per a assignar administradors a les pabordies vacants.⁹ El 13 d'abril de 1304 signa un document, aquesta vegada immediatament després del seu germà Gilabert, sagristà major —perquè Hug ja és abat de Sant Feliu—, mitjançant el qual es commutava el dret del sagristà i del tresorer de la seu de prendre el llit del bisbe i dels capitulars, quan morien, per una prestació de 100 sous.¹⁰ L'onze de gener de 1305, actuant com a abat de Sant Feliu, conferia la doma de Bell-lloc.¹¹ Al cap de dos anys feia una inversió dinerària: el canonge Bernat de Vilert¹² havia heretat de la seva germana Blanca,¹³ esposa de Pere Alquer,¹⁴ un dret sobre la fàbrega d'Albons i altres béns; el 5 de març de 1307, Hug de Cruïlles comprava a Bernat de Vilert tot el lot de la germana difunta per 1.500 sous.¹⁵ Aquesta compra d'Albons apareixerà oportunament quan Hug de Cruïlles ordeni les seves últimes voluntats.

L'any 1310, sota el seu abadiat, es va fer inventari dels béns de la sagristia major. Aquell inventari, com pràcticament tots els fons de la sagristia major, es va perdre en 1809; per sort els col·laboradors de l'ES havien copiat la llista dels llibres que hi havia aleshores en aquella dependència, i ara resulta una

7. U-1, fol. 51r.

8. Per a aquests membres de la família Pontós, cf. *Lletres* I, n. 63 i nota 181; n. 263 i nota 551.

9. RC 101 (8). La qüestió de les pabordies vacants ja havia estat abordada en moments anteriors. Cf. Jaume de PUIG I OLIVER, «Bernat de Vilamarí, bisbe de Girona (1292-1312), compra unes propietats a Corçà», dins *Miscel·lània Ernest Lluch i Martín*, vol. I, Barcelona: Fundació Ernest Lluch, 2006, 215-221.

10. RC 106 (10).

11. ADG, G-2, fol. 7r.

12. Canonge de Girona, de la família del bisbe Bernat de Vilert (1279-1291), per al qual cf. CC, n. 585, p. 732; RC, 102 (36), 107 (117), 119 (), 124 (3), 125 (54), 130 (61), 180 (166).

13. Per a la qual cf. RC 107 (117) i nota 924.

14. Per al qual cf. RC 87 (107), nota 808.

15. G-2, fol. sense numerar després del fol. 67.

informació decisiva per a comprendre les etapes de la formació de la biblioteca primitiva de Sant Feliu de Girona.¹⁶

El 13 de novembre de 1312 Cruïlles estableix a Pere Ros, de Domeny, a utilitat del Vestuari, la borda Jacma, de Taialà, situada a l'indret de Bruguera, que havia estat de Pere Jaume Vendrell, de Molera, amb una feixa per a fer-hi casa en el termini de dos anys.¹⁷

El 18 de gener de 1313, estableix una coromina que havia estat llarg temps sense conrear, situada a Palau-sacosta i que afronta amb el camí de Barcelona, a Jaume Joan, de Palau-Sacosta, a cens de 8 migeres de blat, per 1.000 sous d'entrada.¹⁸

El mes d'agost, signa un altre compromís entre bisbe i capítol, aquesta vegada sobre qui pot castigar i com s'han de castigar els capitulars delinqüents, i sobre el lloc més idoni per a convocar les reunions del capítol.¹⁹ Aquest compromís tendia a apaivagar els canonges, contraris a la pretensió del bisbe Guillem de Vilamarí²⁰ de convocar els capitulars al palau episcopal, perquè aquests al·legaven que hi podien trobar laics dels quals poguessin *tenir regard*. Aquesta mesura s'afegia a una altra concessió que Vilamarí havia fet al capítol de la seu quan bisbe i capítol, l'1 de maig de 1313, havien pres la decisió ben indelicada de reservar als membres del mateix capítol els beneficis sense cura de col·lació episcopal i de renda superior a 150 sous, i els de col·lació canonical de renda superior a 100 sous, al mateix temps que unien als ingressos de la mitra alguns altres beneficis.²¹ La decisió devia ser polèmica, com es va demostrar més tard, perquè fins a l'abril de 1315 bisbe i capítol no van nomenar la comissió que havia de determinar quins beneficis del bisbat havien de reservar-se al bisbe i als capitulars. Era molt clar que hom elevava tranquil·lament a norma el fenomen anòmal de l'acumulació de beneficis, abús que seria un dels cavalls de batalla dels esperits reformadors religiosos fins a l'època de Luter i de la Contrareforma. D'altra banda, la mesura era un privilegi abusiu per al clergat de la catedral, en detriment i perjudici de tots els altres clergues del bisbat. Però el bisbe i els canonges van tirar endavant el projecte. Els comissionats, ultra Hug de Cruïlles, foren el

16. Cf. ES XLV 255-257, ap. IX. Va reproduir el catàleg d'ES, numerant els volums, R. BEER, *Handschriftenschatze Spaniens*, 238-239 (en aquest lloc, justament, amb el còmput de les pàgines del llibre imprès a l'inrevés).

17. ADG, PSF, n. 412.

18. PSF, n. 420.

19. RC 119 (45).

20. PONTICH, *Episcopologi*, fol. 25v-26v; DHEC, III, 684.

21. RC 115 (1).

canonge Arnau de Mont-rodon,²² que un dia havia de ser bisbe, i el prevere de capítol Guillem Tarascó.²³ Actuaren amb molta celeritat: nomenada la comissió el 2 d'abril, el dia 12 ja tenien enllestida la feina, senyal que les idees eren molt clares, segurament ja des de l'any 1313. No van fer la llista dels beneficis que quedaven reservats, sinó la dels que quedaven a col·lació lliure del bisbe (56), de l'ardiac de Rabós (1) i de l'ardiac de Besalú (2).²⁴ La reacció no es va fer esperar: els canonges Hug de Cardona²⁵ i Pere de Rocabertí²⁶ van apel·lar a l'arquebisbe de Tarragona, Guillem de Rocabertí,²⁷ germà del canonge gironí Pere, i l'acord fou anul·lat.²⁸ Amb tot, el fet que tal acord sigui el primer document que hom va transcriure en el *Cartoral de rúbriques vermelles*, fet per pel bisbe Pere de Rocabertí (1318-1324),²⁹ deu significar que, arribat a la mitra l'any 1318, Pere de Rocabertí renuncià a una sentència que li era tan favorable a ell com devia ser mal vista pels capitulars.

Podria molt ben ser que l'aplicació de la mesura, és a dir, l'acaparament abusiu de prebendes, tingui alguna cosa a veure amb el que passa l'any 1316: Ramon de Vilarig,³⁰ ardiaca de Girona, i Hug de Cruïlles, abat de Sant Feliu, i altres confreres de la confraria de la seu doten un benefici a l'altar de sant Tomàs de la seu gironina.³¹ Sembla que ni l'ardiac ni l'abat no anaven curts de diners.

Aquell mateix any es veu involucrat en un procés de col·lació de cert benefici, concedit pel papa a Guillem de Llistosella, clergue del bisbat de Girona. En la concessió d'aquesta gràcia, el papa no es limitava a manar al bisbe o a una altra autoritat eclesiàstica que concedissin un benefici a una persona; el papa manava que el benefici fos dels que conferia l'abat de Besalú. Coneguda la voluntat papal, el bisbe va encarregar, com si fos cosa seva, a Hug de Cruïlles i Guillem de Socarrats,³² sagristà de Sant Feliu de Girona, de fer les gestions per a la provisió a favor de Llistosella.³³

22. Per al qual cf. *Lletres* I, n. 13, nota 55.

23. ACG, perg. 1315-IV-21 i perg. 1315-IV-22; *Llibre Verd*, fol. 76r-79r; ADG, RC (124) 3.

24. RC 127 (4).

25. PONTICH, *Series*, fol. 190rv.

26. PONTICH *Series*, fol. 348r; *Episcopologi*, fol. 26v-27r; DHEC, III, 265-266.

27. DHEC, III, 265.

28. RC 130 (61).

29. Per al qual cf. *Lletres* I, n. 51, nota 159.

30. PONTICH, *Series*, fol. 394r.

31. ADG, D-1, fol. 65r-67v.

32. Per al qual cf. *Lletres* I, n. 69, nota 189.

33. ADG, C 11, n. 36. Aquest manera de procedir evidencia una consciència aguda del poder episcopal: és el bisbe el qui dins la diòcesi dóna validesa a una disposició papal.

El 10 d'agost de 1314, Hug de Cruïlles estableix a Pasquala, filla de na Vidal, de Domeny, el mas Serra de Bruguera, que pertany al Vestuari de la seva església, a cens de 30 sous.³⁴

El novembre del mateix any, Guillem Joan, de Bescanó, i la seva esposa Elicsendis, reconeixen ser homes propis d'Hug de Cruïlles, abat de Sant Feliu de Girona, per raó de la borda Campins, dita també mas Joan de Vall, que capbreven.³⁵

El gener 31 de 1315, Cruïlles estableix a Pere Llapart la batllia i la coromina de l'abat, situada a Taialà.³⁶

El 30 de desembre de 1317 el capítol de Sant Feliu de Girona intima protesta a l'abat Hug de Cruïlles perquè Arnau de Palol,³⁷ paborde de Juny i canonge, pretén retenir la tresoreria de la seu.³⁸

El 16 de juny de 1318 hi ha un arbitratge de Berenguer de Pau,³⁹ cabiscol, i Bernat de Güell, ardiaca de la Selva, en qüestió entre el bisbe i l'abat Hug de Cruïlles, de Sant Feliu de Girona, sobre jurisdicció damunt els canonges d'aquesta església.⁴⁰

En 1319 actuava com a testimoni en el reconeixement que Dalmau de Creixell,⁴¹ senyor parcer del castell de Cornellà del Terri, feia al bisbe de Girona, Pere de Rocabertí, de tenir per ell en feu la meitat del delme de Cornellà i de Sords.⁴² També feia de testimoni en l'acte pel qual na Beatriu, filla d'Ermessenda de Cartellà,⁴³ senyora d'Hostoles, amb anuència del seu marit, el vescomte Dalmau de Rocabertí,⁴⁴ concedia a Galceran de Cartellà,⁴⁵ Arnau de Muntanyans, cavaller, i Ramon de Caselles, jurisperit de Girona, executors del testament de la seva mare Ermessenda, en virtut del qual tenien els castells de Rocacorba, Cartellà i Tudela, que mentre retinguin el castell de Cartellà, segons la darrera voluntat d'Ermessenda i del seu marit, podien exercir el dret de patronat per a proveir els cinc beneficis presbiterals que la testadora havia

34. PSF, n. 446.

35. PSF, n. 451.

36. PSF, n. 453.

37. Per al qual cf. *Lletres I*, n. 111, nota 285.

38. PSF, n. 501.

39. PONTICH, *Series*, fol. 318r.

40. PSF, n. 511.

41. Per al qual cf. *Lletres I*, n. 6, nota 25.

42. *Banyoles*, n. 542.

43. Per a la qual cf. *Lletres I*, n. 392, nota 786.

44. Per al qual cf. S. SOBREQUÉS, *Els barons de Catalunya*, Barcelona: Editorial Vicens Vives 1970, 123-124.

45. Per al qual cf. *Lletres I*, n. 392, nota 785.

fundat a les capelles de Santa Maria de Rocacorba, Sant Grau del castell d'Hostoles i Sant Salvador de Puig-alder, i a les esglésies de Santa Maria d'Amer i de Sant Daniel de Girona.⁴⁶

El 31 de maig de 1320 hi ha una sentència arbitral de Berenguer de Pau, cabiscol, i Hug de Cruïlles, abat de Sant Feliu de Girona, en causa de Pere d'Auladell, obtentor del benefici de la capella de casa del sagristà major, contra Ramon de Sitjar, de Girona, per raó del mas de Barrera, de Salt.⁴⁷

El mateix dia, Hug de Cruïlles, abat de Sant Feliu de Girona, i Berenguer de Pau, cabiscol, intimen a Ramon de Sitjar, ciutadà de Girona, la sentència que han donat a instància de Pere d'Auladell, determinant una anterior convenció entre Berenguer de Torrentans, beneficiat de la capella de casa del sagristà major, i Martí de Sitjar, sobre el mas Barrera.⁴⁸

El 26 de setembre del mateix any 1320, Hug de Cruïlles, abat de Sant Feliu de Girona, arbitra entre Ramon de Santa Pau,⁴⁹ ardiaca, i Pere de Miars, paborde de l'Almoïna del Pa, sobre la meitat del delme de la Mota, que és a domini directe de l'ardiaca de Rabós.⁵⁰

En 1320, a redós de la iniciativa del capítol d'emprendre l'obra nova de la catedral gòtica, Hug de Cruïlles és canonge obrer; ben entès, és obrer en el sentit administratiu: el maig ven les rendes de l'obra per un any i el juliol de 1320 en cobra 1.500 sous a Pere Eiximèn i Pere Llogaia, qüestors de Girona.⁵¹ El mes d'agost signa rebut de 3.000 sous als marmessors de Guillem Gaudfred.⁵² El mes de novembre, ell i els altres obrers Berenguer de Pau, cabiscol, i Guillem de Cornellà, canonge, tenen una qüestió amb el canonge Bernat de Güell i els altres marmessors del bisbe Guillem de Vilamarí, justament per la liquidació dels diners que el bisbe difunt havia llegat a l'obra de la seu; finalment, gràcies a l'arbitratge del jurista Arnau de Terrades i del clergue Bernat Barrau,⁵³ s'arriba a un acord: els marmessors paguen 2.500 sous als obrers i aquests declaren els marmessors quitis de la marmessoria.⁵⁴ El moviment de diners que determina l'obra de la nova capçalera de Santa Maria va tenir una derivació interessant; en un moment que ara com ara desconexim, el bisbe i

46. *Banyoles*, n. 545.

47. Pergamins de la Seu, Sagristà major, perg. 79.

48. *Ibid.*, perg. 80.

49. Per al qual cf. *Lletres I*, n. 111, nota 283.

50. Pergamins de la Seu, Ardiaconat de Girona, perg. 52.

51. G-3, fol. 13v.

52. G-3, fol. 22r.

53. Per al qual cf. *Lletres I*, n. 13, nota 56.

54. G-3, fol. 37v.

el capítol van prestar a Hug de Cruïlles 2.300 sous per a l'obra de Sant Feliu; aquest tornava la quantitat el 20 de desembre de 1320.⁵⁵ És evident que la febre constructora s'encomana.

El gener de 1321, Hug de Cruïlles venia a Bernat de Vilert, canonge, una casa canonical per 2.500 sous, amb reseva d'haver de fer dos ciris de cens a la seu.⁵⁶ Amb els dos obrers de la catedral ja esmentats ven altra vegada el 15 d'abril de 1321 a Pere Llogaia les rendes i llegats de l'obra per dos anys i per 1.900 sous.⁵⁷ Com a capellà de l'Estrada, el 14 de març de 1322, confirma la provisió de la cura d'ànimes de l'Estrada que per encàrrec seu havia fet Bernat de Puigcercós, dominicà i inquisidor, en la persona de Berenguer d'Olives.⁵⁸ Aquell any 1322 és col·lector de la dècima imposada pel papa durant sis anys per Terra Santa, i el 15 de novembre en lliura 12.500 sous al bisbe, que li signa rebut.⁵⁹ Del producte d'aquesta dècima més tard bisbe i capítol en van prestar cinquanta mil sous al rei Alfons per a l'expedició d'Almeria; una part d'aquests fons van ser aplicats a compensar els estralls causats pel comte d'Empúries a homes i béns eclesiàstics, sobretot regulars, i a altres despeses relacionades amb tal afer.⁶⁰ Com és natural, després hi va haver treballs per a justificar i compensar la desviació de fons, la qual cosa evidencia que certes trafiques són més velles que l'anar a peu.

En 1323, Hug de Cruïlles intervé en un afer que s'allargaria en el temps; Bernat d'Orriols el comissionava per a compondre amb el bisbe sobre el fet d'Orriols.⁶¹ Aquest fet consistia en una disputa per tasques, delmes i primícies que gravaven el garrigal, una terra situada entre el camí de Bàscara a Girona, el camí de Bàscara a Viladasens i el puig Caragol.⁶² Les tasques i els delmes se'ls prenia Bernat d'Orriols, contra la voluntat del bisbe, que reclamava tasques i delmes per a ell i la primícia per a l'església de Bàscara.⁶³ El plet venia de lluny. Ja l'any 1305 el bisbe Bernat de Vilamarí feia procura a Domènec de Roca, veí de Tarragona, per la causa que tenia al tribunal metropolità contra Gueraua d'Albons i el seu fill Bernat d'Orriols.⁶⁴ Gueraua i Bernat havien apel·lat a l'arquebisbe de Tarragona contra el bisbe de Girona, i aquesta causa fou

55. G-3, fol. 42rv.

56. D-2, fol. 112v-113v.

57. G-3, fol. sense numerar després dels folis 82 i 83.

58. G-3, fol. 120r.

59. G-3, fol. 191v.

60. G-3, fol. 162r-163r.

61. G-3, fol. 211v-212r.

62. C 13.

63. Cf. *Lletres* I, n. 49.

64. G-2, fol. 46v.

jutjada per Dalmau de Montoliu, oficial episcopal, entre 1305 i 1307.⁶⁵ En 1322 el bisbe Pere de Rocabertí feia procura a Gispert Fulcarà per a homologar l'arbitratge que en la controvèrsia havia donat Berenguer de Monell, jurista de Girona,⁶⁶ i per això Bernat d'Orriols recorria a Hug de Cruïlles, en un intent de contrabalançar el pes de Gispert Fulcarà, jurista expert i mà dreta de diversos bisbes gironis.⁶⁷ Fos quin fos el resultat de l'intent d'homologació i la feina que hi desplegà Hug de Cruïlles, l'afer encara era enverinat en temps del bisbe Arnau de Mont-rodon, devers 1343. Hi havia hagut episodis de violència entre els homes de Bàscara i els d'Orriols, i fou difícil d'arribar a una concòrdia.⁶⁸

En 1324, Hug de Cruïlles signa rebut al bisbe i a Ramon Calvet, jurista de Girona, marmessors de Francesca, filla de Simó de Gironella,⁶⁹ de diverses quantitats per les obligacions del delme de Palau-sacosta que el dit Gironella havia imposat a les seves esposes Sibil·la i Orpai.⁷⁰ Aquells anys Hug de Cruïlles s'havia ocupat de l'obra del retaule del plata de l'altar major de Santa Maria i de les barres d'or de la taula de davant del mateix altar; el 4 de maig de 1325 l'ardiaca major i el capítol n'aproven els comptes a Hug de Cruïlles i a Pere de Galliners,⁷¹ prevere de capítol.⁷²

El 16 de febrer d'aquell mateix any, Ramon Calvet, jurista de Girona, i Miquel de Gornal, ciutadà, cònsols de l'Hospital nou, i Bernat Vidal, comanador, presenten Guillem Palau, prevere, a Hug de Cruïlles, abat de Sant Feliu de Girona, per a la capellania del mateix hospital, vacant per renúncia de Francesc de Cardonets.⁷³

L'any 1325, Cruïlles s'embrancha en un altre conflicte intern de la seva església de Sant Feliu. En 1320 el papa havia proveït la sagristia de Sant Feliu de Girona a favor de Dalmau de Mont,⁷⁴ eclesiàstic de la família homònima, cavallers de Monells. És molt probable que la vacant s'hagués produït perquè el seu detentor anterior, Guillem de Socarrats, passà a exercir com a jutge eclesiàstic. El 6 de juny d'aquell any, Dalmau de Mont, intitulant-se sagristà

65. C 13.

66. G-3, fol. 188v-189r.

67. Per a Gispert Fulcarà, cf. *Lletres* I, n. 29, nota 103.

68. *Lletres* I, n. 145, 180.

69. Cf. *Lletres* I, n. 1, nota 4.

70. G-4, fol. 95rv. Les marmessories de Simó i Francesca de Gironella foren mogudes: cf. *Lletres* I, l. c.

71. Per al qual cf. *Lletres* I, n. 99, nota 254.

72. G-5, fol. 75v.

73. PSF, n. 598.

74. Per al qual cf. *Lletres* I, n. 318, nota 667.

de Sant Feliu i mitjançant un procurador que es deia Pere de Mont, nomenava Guerau de Font, de Sils, batlle de les rendes del benefici que Dalmau tenia a Sils.⁷⁵ Però la intitolació era una cosa i la realitat una altra. Hug de Cruïlles s'oposava al nomenament papal i va mantenir aquesta oposició fins a 1326. Hi va haver, naturalment, causa. Per a desencallar-la, el 5 de novembre d'aquest any 1326 el bisbe Pere d'Urrea⁷⁶ comissionava Roderic Sabata,⁷⁷ el seu oficial.⁷⁸ L'oficial devia sentenciar ràpidament i a favor de Dalmau de Mont, ja que, el 15 de novembre de l'any sobredit, Dalmau de Mont apel·lava al bisbe, instant-lo perquè li donés possessió de la prebenda concedida pel papa.⁷⁹ Dalmau de Mont, doncs, guanyà la partida i encara hi afegí un altre avantatge: en 1326 consta com a canonge, i durant anys conservà les dues prebendes.⁸⁰ És molt possible que l'oposició d'Hug de Cruïlles a Dalmau de Mont fos per enemistats endèmiques de les dues famílies empordaneses. Anys més tard, en 1343, tot just elegit bisbe Berenguer de Cruïlles,⁸¹ nebot d'Hug, prohibí a diversos clergues que servissin Dalmau de Mont i altres capitulars sota pena de 500 sous.⁸² Més endavant, Berenguer de Cruïlles tingué relacions normals amb Dalmau de Mont i fins i tot li va fer poders per a rebre homenatge per feus i delmes.⁸³

El 2 de juliol de 1326, Pere de Canal canonge i paborde de Mieres de Sant Feliu de Girona, amb consentiment de Guillem de Socarrats, lloctinent de l'abat Hug de Cruïlles, absent, estableix a Berenguer Cervià, fill de Simó Cervià, de Raset, un bosc situat a la muntanya de Girona, indret de Puig de Cardona, a cens de 5 sous, delme i primícia, per a plantar avellaners.⁸⁴

El 9 de març de 1327, Guillem de Prat, fill de Joan Martí, de Montbó, es fa home propi d'Hug de Cruïlles, abat de Sant Feliu de Girona, per haver entrat al mas Prat de Taialà.⁸⁵

Home influent, Hug de Cruïlles va tenir els seus fidels i partidaris. Un d'ells fou indubtablement Guillem de Socarrats, en el qual els anys 1327 i 1328

75. PM 830.

76. Per al qual cf. *Lletres* I, n. 2, nota 7.

77. Per al qual cf. *Lletres* I, n. 74, nota 197.

78. U-2, fol. 34r.

79. G-6, full després de fol. 72; U-2, fol. 34r.

80. Cf. U-3, fol. 135rv, U-5, fol. 148v (any 1334), G-9, fol. 108v (any 1335), G-12, foll. 131v (any 1337), U-11, fol. 136v (any 1348), D-158, fol. 18r (any 1349).

81. Per al qual cf. *Lletres* I, n. 193, nota 457.

82. G-24, fol. 1r.

83. G-27, fol. 193v, G-28, fol. 58v-595, 569v, 92v; G-6, fol. 200rv, 236r.

84. PSF, n. 632.

85. PSF, n. 642.

delegava la provisió de la doma de Vidreres i de la de Sant Martí de Romanya.⁸⁶ El 21 de novembre de 1327, amb concurs de Socarrats o sense, Cruïlles proveïa la cura d'ànimes d'Agullana, i això vol dir que en detentava la capellania.⁸⁷ Un altre fou Pere Corder, col·laborador assidu i marmessor de Cruïlles, del qual afirma en el seu testament:

Et quia dictus Petrus Corderii per multa tempora mea negocia gessit et tractavit et scit melius quam alii debita que debeo et iniurias in quibus teneor, volo igitur et mando quod super debitis que debeo et iniuriis in quibus teneor credatur ipsi Petro Corderii, de cuius fidelitate in hac parte multum confido, et ipsa debita exsolvantur et iniurie restituantur prout dictus Petrus Corderii ea et eas dixerit et declaraverit. Et commendans animam meam in manu sui plenissime credatis.⁸⁸

En 1330 esclata una qüestió entre Ramon de Santa Pau, ardiaca, i Berenguer de Cruïlles, canonge de la seu i nebot d'Hug, a propòsit de les capellanies dels Arcs de Santa Pau, Medinyà, Vilopriu, Vila-sacra i Galliners. L'11 d'abril d'aquell any els dos contendents prenen el bisbe i l'abat de Sant Feliu de Girona com a àrbitres, i aquests dicten sentència.⁸⁹

El 23 d'abril de 1330 el bisbe el comissiona per a jutjar la causa entre Simó d'Estany,⁹⁰ obtentor del benefici de Santa Maria d'Ullastret, i Simó de Terrades. Simó d'Estany, s'Estany o ç'Estany era beneficiat a Santa Maria d'Ullastret des de març de 1321, amb consentiment del comte d'Empúries, patró del benefici, que comportava la titularitat de l'escrivania comtal del lloc.⁹¹ Era, per tant, un benefici de bona renda, i Simó d'Estany es devia aprofitar ostensiblement més de la renda que de les obligacions beneficials, car en 1327 el bisbe el requeria perquè es fes ordenar.⁹² Lluny de fer-ne cas, a la negligència Simó d'Estany hi havia afegit l'absència, que ja durava des de 1323, raó per la qual l'any 1327 el bisbe el feia citar de forma peremptòria.⁹³ En 1330 la situació havia degenerat en causa judicial: Simó de Terrades, antic obtentor del benefici d'Ullastret, posa plet a Estany, i el bisbe comissionava llavors Hug de Cruïlles perquè sentenciés.⁹⁴ Desconeixem per qui es decantà l'abat de Sant

86. G-6, fol. 116v-117r i 163rv; U-2, fol. 115v; U-3, fol. 86v-87r i 179r.

87. U-3, fol. 19r.

88. Cf. infra, p. x.

89. G-7, fol. 33v-35v.

90. Per al qual cf. *Lletres* I, n. 462, nota 895.

91. G-3, fol. 53v-54r.

92. U-3 fol. 31v.

93. U-3, fol. 48r, 68rv, 117v-178r.

94. U-4, fol. 88v.

Feliu. El cas és que quatre anys més tard Simó d'Estany és beneficiat a Santa Maria de les Puel·les de Girona, i Bernat de Riera, clergue de Girona, li feia poders per a impetrar absolució del penitencier papal.⁹⁵ L'any 1345, ja mort Hug de Cruïlles, Simó c'Estany venia a l'obra de Sant Feliu una casa situada prop d'aquesta església per 2.700 sous, a l'indret on foren construïts els claustres; per la seva banda, ell bastia casa nova prop de les Puel·les, que li costà més de 4.000 sous.⁹⁶ L'escrivania d'Ullastret no era un mal afer.

El 31 d'octubre de 1330, Hug de Cruïlles, abat de Sant Feliu de Girona, en convocar el capítol a casa seva, situada prop de Sant Martí Sacosta, declara no voler perjudicar el mateix capítol.⁹⁷

El 14 de juny de 1331, Hug de Cruïlles proveïa pacíficament la sagristia d'Agullana.⁹⁸

El 30 del mateix mes, havent el rei Alfons venut al capítol de Sant Feliu de Girona 19 masos de Caldes de Malavella per 10.000 sous, i havent després el rei Jaume II emparat dits masos i havent-ne fet cessió a Ot de Montcada,⁹⁹ Hug de Cruïlles confirma una transacció amb aquest noble, per la qual es recuperen 13.500 sous, immediatament invertits en la compra de delmes de Guillem de Boixols, que es rebien a les parròquies de Queixàs, Espinavessa i Crespià.¹⁰⁰

El 22 d'agost de 1331 el bisbe Gastó de Montcada,¹⁰¹ atès que Hug de Cruïlles, abat, i el capítol de Sant Feliu de Girona han comprat a Guillem de Boixols la meitat del delme de Crespià i parts dels de Queixàs i Espinavessa, els amortitza a cens de 2 morabatins i 100 sous per cada nou bisbe.¹⁰²

L'agost del mateix any, el bisbe li encomana uns altres afers beneficials enveninats. El papa —altra vegada el papa— havia donat a Bernat Oliver, clergue, un benefici vacant, a col·lació del capellà de Bordils. Durant la vacança, Ponç Albert, que era el capellà de Bordils i era, a més, l'oficial diocesà,¹⁰³ és a dir, el número dos després del bisbe, l'havia conferit a Bernat d'Aiguaviva. El conflicte s'agreujava pel fet que Bernat Oliver ja tenia un benefici a Sant Martí del Canigó de 10 lliures torneses de renda i difícilment podia complir competent-

95. G-9, fol. 22v-23r.

96. U-9, fol. 142rv.

97. PSF, n. 702.

98. U-4, fol. 165r.

99. Per al qual cf. SOBREQÜES, *Els barons de Catalunya*, 128-129.

100. PSF, n. 715.

101. Per al qual cf. *Lletres I*, n. 122, nota 307.

102. PSF, n. 720; ADG, PM 970; RC, 184 (170); ACG, *Llibre Verd*, fol. 88rv.

103. U-2, fol. 94v.

ment tots dos serveis.¹⁰⁴ És evident que en aquest negoci no s'hi ventilava el problema moral de l'acumulació de beneficis —en el qual ja s'ha vist la posició que hi prenia Hug de Cruïlles—, sinó el conflicte de jurisdicció entre el senyor diguem-ne *natural* del benefici, que era l'oficial diocesà, i la senyoria del papa en acte d'imposar la seva preeminència absoluta, a desgrat del que fos.

El segon conflicte beneficial tenia menys virulència. Guillem Caragol havia obtingut el benefici fundat per Bernat de Lledó a Santa Maria de Lledó; un llunyà rector de Premià, des de la diòcesi de Barcelona, anomenat Jaume de Llampaies, competidor del benefici, difamava Caragol, al·legant que no hi tenia dret. Hug de Cruïlles havia de sentenciar en el plet i inhibir les calúmnies del competidor.¹⁰⁵ Fa l'efecte que Jaume de Llampaies devia ser un empordanès delerós de tornar al seu país, amb més ganes de tornar que bons arguments, i per això, com a bon empordanès, cridava.

Un tercer conflicte no era beneficial. L'abat d'Amer tenia qüestions amb els habitants de la seva vila, i el bisbe encomanava a Hug de Cruïlles i a l'abat de Banyoles, Bernat de Vallespirans, que arbitressin en el conflicte.¹⁰⁶

El juliol de 1331 el bisbe de Girona, Gastó de Montcada, demanava a Hug de Cruïlles que resolgués el conflicte creat per Bernat de Camós, canonge de Sant Feliu i capellà de Mieres, el qual havia venut a Pere sa Trilla, mercader de Girona,¹⁰⁷ les rendes d'aquella capellania amb escriptura feta davant el notari Guillem des Quer, i després intentava invalidar la venda.¹⁰⁸

El 6 de juliol de 1332 hi ha un arbitratge d'Hug de Cruïlles, abat, Gispert Fulcarà, sagristà segon de la seu, Dalmau Alió, cabiscol, i Pere de Costa, canonge de Sant Feliu de Girona, en causa entre Ramon Vives, claver, i Ramon Molina, vicari de la catedral, d'una part, i Guillem de Socarrats, sagristà segon, Ramon de Segueró, capellà, i Bonanat de Roca, sots-capellà curat de Sant Feliu de Girona, sobre els drets de cura de certes cases que es descriuen, situades sota el castell de Cabrera, prop de la muralla de Girona.¹⁰⁹

L'agost de 1332 es planteja un altre problema creat per les intromissions del papa en la provisió de beneficis. El prior de Lledó, Ramon de Palol,¹¹⁰

104. U-4, fol. 178r.

105. U-4, fol. 179r.

106. U-4, fol. 181v.

107. Per al qual cf. *Lletres* I, n. 114, nota 291.

108. U-5, fol. 46rv.

109. PSF, n. 733. N'hi ha còpia de l'any 1501.

110. Per al qual, cf. Pere VAYREDA I OLIVAS, *El Priorat de Lladó i les seves filials*, Barcelona: Biblioteca Balmes MCMXXX, 48, 78-80, 139.

havia denunciat al bibe el sagristà del mateix monestir, Seguí de Palol —probable parent seu—, perquè havia rebut per gràcia papal la sagristia i havia estat traslladat de Vilabertran a Lledó, però ni hi feia residència ni havia presat obediència al prior; aleshores el bisbe va citar Seguí de Palol perquè comparegués davant Hug de Cruïlles per a justificar-se.¹¹¹

El primer de setembre de 1332, Hug de Cruïlles, abat, i Pere de Costa, paborde de Juny de Sant Feliu de Girona, en causa contra Bernat de Camós, responen a les al·legacions de Bonanat de Roca, sots-capellà de l'església, davant el cardenal Mateu del títol dels Sants Joan i Pau, jutge papal, i satisfan al procurador del dit Camós 78 sous en concepte de danys i perjudicis.¹¹²

El 13 de gener de 1333, Hug de Cruïlles sentència en causa entre el sagristà de Llambilles i la capella d'Erols del seu terme, sobre distribució de les ofrenes fetes a la mateixa capella.¹¹³

Mentrestant, l'any 1330 s'havia produït a Catalunya un fet transcendent en la vida eclesiàstica. L'infant Joan d'Aragó, patriarca d'Alexandria i administrador perpetu de l'arxidiòcesi de Tarragona, va celebrar un concili molt ben preparat el 25 de febrer. L'endemà foren publicades les constitucions que hom hi havia aprovat. Més que unes constitucions concretes, es tractava de la compilació de les constitucions provincials que es consideraven vigents, amb exclusió d'aquelles altres que es tingueren per derogades, perjudicials o supèrflues. Se n'hi van afegir de noves. Caigueren totes les constitucions emanades de concilis provincials anteriors a 1230, fins i tot les de concili de Lleida de 1229, presidit pel cardenal legat bisbe de Sabina. La compilació de les constitucions de l'infant Joan d'Aragó, comunament anomenada *compilació del Patriarca d'Alexandria*, fou la base de les compilacions tarraconenses posteriors.¹¹⁴ Un fet d'aquestes característiques, combinat amb la potent personalitat del metropolità, havia de deixar el rastre corresponent a la diòcesi gironina. Efectivament, el 28 de febrer de 1333 el bisbe i el capítol feien procura a Hug de Cruïlles, a Berenguer de Palau,¹¹⁵ ardiaca d'Empordà, a Bernat de Cornellà,¹¹⁶ ardiaca de la Selva, i a Arnau de Mont-rodon, canonge, perquè es

111. U-5, fol. 49rv.

112. PSF, n. 734.

113. Pergamins de la Seu, Sagristà major, perg. 95. N'hi ha còpia a ADG, Seu sagristà Major, fol. 14.

114. Cf. J. M. PONS I GURI, «Constitucions Conciliars Tarraconenses (1229-1330)», *AST* 47/1 (1974), 48 (1975); reeditat dins J. M. PONS I GURI, *Recull d'estudis d'Història jurídica catalana*, vol. II (Textos i Documents 21), Barcelona: Fundació Noguera 1989, 225-387, esp. 341-343.

115. Per al qual cf. *Lletres* I, n. 89, nota 239.

116. Cf. G-14, fol. 20v; G-17, fol. 139v-140r.

reunissin amb els comissionats dels abats de la diòcesi i elaboreassin les directrius oportunes per al compliment de les constitucions de Tarragona.¹¹⁷

El 6 d'abril del mateix any Hug de Cruïlles actua com a col·lector del subsidi per al rei d'Aragó, al costat d'Arnau de Mont-rodon. Ambdós, amb prudència justificada, fan procura a favor d'Antoni de Collell,¹¹⁸ canonge de Sant Feliu de Girona, per causes que puguin sorgir entre el comte d'Empúries i els abats del comtat.¹¹⁹ Al cap de pocs dies, el 29 del mateix mes, el bisbe li encomana de procedir contra diversos saigs de la cort del veguer de Girona que van anar a la vall d'Aro i van espatllar els molins del monestir de Sant Feliu de Guíxols i fins i tot van fer pregó a Sant Feliu que cap ferrer no gosés fer ferros per a molins.¹²⁰ La resta de l'any 1333, Hug de Cruïlles actua com a vicari general, segurament *ad tempus*, i el dedica a afers administratius corrents: el 19 de maig uneix al diaconil de Vila-sacra unes rendes deixades per Ramon Gorner, de Vila-sacra mateix, per tal de fundar un benefici, atès que les rendes llegades són insuficients.¹²¹ Com a capellà d'Agullana, el primer de juny confereix la sagristia a Berenguer Reverter, per renúncia de Nicolau Pagès, bo i comissionant Pere Serrat, domer, per a donar la possessió.¹²² El 12 d'agost nomena Bernat Cervià, de Castelló, nunci de la cúria episcopal de Castelló.¹²³ El 28 del mateix mes el bisbe el comissiona per a continuar una enquesta començada per Ramon Porcell,¹²⁴ oficial difunt, sobre bregues, destrucció de cases i altres excessos a Banyoles.¹²⁵ El 24 de setembre el bisbe Gastó de Montcada li atorga la capellania de Vilanna, vacant per mort de Ramon de Vilafreser, clergue de capítol.¹²⁶

El divendres 12 d'agost de 1334 moria el bisbe Gastó de Montcada. El capítol elegia ràpidament vicaris generals Berenguer de Cruïlles, cabiscol, i Ramon de Santa Pau, ardiaca major. Berenguer de Cervià, que havia estat notari del bisbe, era confirmat en el càrrec. Hug de Cruïlles és qui exercirà de vicari general.¹²⁷ Al cap de tres setmanes, García Daysa, vicari d'Almudàver,

117. G-8, fol. 55v-56v.

118. Per al qual cf. *Lletres I*, n. 558 I nota 1020.

119. G-8, fol. 63v-64r.

120. U-5, fol. 81v-82r.

121. G-8, fol. 78rv.

122. U-5, fol. 92v.

123. G-8, fol. 101v-102r.

124. Per al qual cf. *Lletres I*, n. 124, nota 312. Cal corregir amb la dada que s'aporta avui el que dèiem en el l. c., sobre la data de la mort de Porcell.

125. U-5, fol. 109v-110r.

126. U-5, fol. 117r.

127. G-9, fol. 50r.

diòcesi d'Osca, reclamava a Hug de Cruïlles, vicari general en seu vacant, una casulla i uns collars amb perles que pertanyien a la seu d'Osca i que Gastó de Montcada, bisbe estat d'aquella diòcesi (1324-1328), s'havia endut.¹²⁸

En una data incerta d'aquest any 1334, el papa Joan XXII delegava en Hug de Cruïlles la sentència de la causa moguda per l'abat i monestir de Sant Pere de Camprodon contra Ponç Calvet, Francesc Molina, Pere Carló i Pere de Cantallops, de Camprodon, sobre pagament de cens del mas Illa de Camprodon.¹²⁹ No coneixem cap més comissió d'aquesta altura.

Per l'octubre del mateix any continua essent obrer del cap de la seu amb Guillem de Cornellà,¹³⁰ canonge, i tots dos aproven els comptes de Pere d'Espolla, Ramon de Beuda i Vidal de Queixàs, procuradors de la mateixa obra.¹³¹

Elegit bisbe el seu germà Gilabert de Cruïlles,¹³² aquest el nomenava tot d'una vicari general el 19 de desembre.¹³³ En tal qualitat el 4 de febrer de 1335 reconeixia haver segrestat a Vidal de Queixàs, clergue, els fruits de la pabordia de juliol a instància d'Antoni de Galiana, i reconeixia també a Ferran de Móra¹³⁴ que havia dipositat 38 lliures de rendes de la mateixa pabordia.¹³⁵ El 6 de març, Hug de Cruïlles i Arnau de Mont-rodon prestaven 4.000 sous al bisbe Gilabert.¹³⁶ L'endemà el bisbe signava debitori a favor d'Hug de Cruïlles i d'Arnau de Mont-rodon de 4.010 sous rebuts en concepte de préstec, procedents del subsidi concedit al rei.¹³⁷ El 15 de març rebia de Guillem de Santmartí,¹³⁸ draper de Girona, rebut de 15 lliures, part del deute que Ferrer d'Avellà, rector de Sasa, diòcesi d'Osca, havia contret amb el dit Santmartí.¹³⁹ El 5 de maig, ja malalt el bisbe, Hug i Berenguer de Cruïlles rebien procura per a aprovar en nom seu tota mena de donacions, vendes, alienacions i negocis semblants.¹⁴⁰ El 15 de maig de 1335 signava a Berenguer de Jafre, cavaller, un quart del delme de Jafre, comprat a Berenguer de Verges, cavaller, per 4.000 sous, i en rebia 500 pel terç.¹⁴¹ El 19 dels mateixos mes i any signava a

128. G-9, fol. 54rv.

129. C 132.

130. Cf. supra, nota 1.

131. G-9, fol. 65rv.

132. Per al qual cf. *Lletres* I, n. 5, nota 24.

133. U-6, fol. 13r.

134. Per al qual cf. *Lletres* I, n. 7, nota 35.

135. G-9, fol. 115v-116r.

136. G-10, fol. 12rv.

137. D-154, full entre fol. 31 i 32.

138. Per al qual cf. *Lletres* I, n. 310, nota 653.

139. G-10, fol. 10v.

140. G-10, fol. 46v-47v.

141. G-6, fol. 149v-150r.

Bernat d'Espinalb el delme de la borda barragana de Beuda, i en rebia 20 sous.¹⁴² El 21 següent signava a Bernat Floreta, de Castelló, una part del delme de Sant Miquel de Fluvià que havia comprat a Bernat Llorenç, de Sant Miquel de Fluvià, per 60 lliures barcelonines, i en rebia set lliures pel terç.¹⁴³ L'endemà el bisbe substituïa Hug de Cruïlles, procurador del seu nebot Gilabert de Cruïlles, senyor de Peratallada,¹⁴⁴ com a procurador, sens dubte per a reforçar la posició del nebot comú.¹⁴⁵

El 6 de maig de 1335 el bisbe Gilabert de Cruïlles fa procura general a favor del seu nebot Hug de Cruïlles, vicari general.¹⁴⁶

El 12 de maig de 1335, atès que Guillem Joan, home propi seu de Bescanó, en capbrevar el seu mas reconegué per error fer-li un parell de capons més de cens, Hug de Cruïlles li redueix la prestació.¹⁴⁷

A principis de juny de 1335 el bisbe Gilabert de Cruïlles es posà en punt de mort i dictà testament. Prenia per marmessors el germà Hug, el nebot Berenguer, cabiscol, Pere de Casadavall, paborde de l'Almoina, i Arnau de Serarols, clergue.¹⁴⁸ La marmessoria no fou senzilla. El 18 d'agost de 1335, Pere Jaume de Puig i Pere de Vilacís,¹⁴⁹ procuradors del bisbe nou, signaven rebut a favor d'Hug de Cruïlles i els altres marmessors del bisbe Gilabert de dos llibres en pergami on eren enregistrats els diversos privilegis de la dignitat episcopal, i dos cofres, un amb 16 llibres en pergami i diversos quaderns, l'altre amb escriptures, atuells de cuina i mobles.¹⁵⁰ En data indeterminada, Hug de Cruïlles i Pere de Casadavall signaven àpoca de 50 sous a favor de Bernat de Soler, clergue de Toralles, per un debitori a favor de la marmessoria.¹⁵¹ També en data indeterminada, Arnau de Vilafranca, apoderat de Bernat de Pedra, escrivà reial, cedia a Pere de Casadavall, paborde de l'Almoina, tot el dret del rei sobre 1.010 sous, part dels 4.010 que el bisbe Gilabert de Cruïlles havia reconegut deure a Hug de Cruïlles i a Arnau de Mont-rodon.¹⁵² La mort sobtosa del bisbe

142. G-6, fol. 150t.

143. G-6, fol. 150v.

144. L'identifiquem amb Gilabert V de Cruïlles, senyor de les baronies de Cruïlles, Peratallada, Begur, Fitor i Santa Pellaia, casat en primeres núpcies amb Constança de Mallorca i en segones amb Constança de Cardona, mort en 1348.

145. G-9, fol. 141v.142r.

146. PSF, n. 764.

147. PSF, n. 765.

148. G-9, fol. 142r-144r.

149. Per al qual cf. *Lletres* I, n. 207, nota 481.

150. G-10, fol. 67v-68r.

151. G-10, fol. 55v.

152. D-154, full entre fol. 31 i 32.

al cap de sis mesos de pontificat complicava la liquidació dels emprèstits, sobretot perquè s'havien de tornar al rei quatre mil sous del subsidi.

El 3 de juliol de 1335, Hug de Cruïlles arbitra en qüestió entre el difunt Gilabert de Cruïlles, quan era sagristà major de la seu, i Sibilla, tutora de Francesc de Santacecília, de Llambilles, sobre els drets de la batllia de Llambilles del darrer.¹⁵³

El bisbe nou, Arnau de Mont-rodon, era un vell conegut d'Hug de Cruïlles. Havent d'absentar-se, el nomenava vicari general el 9 d'octubre de 1335.¹⁵⁴ En tal qualitat, el primer de febrer de 1336 prorrogava a Pere Simó, clergue de Banyoles, el termini per a executar la marmessoria de Ramon Cerdà, de Banyoles mateix.¹⁵⁵ El mateix any el bisbe li encomanava de rebre informació sobre les rendes del monestir de Sant Pere de Galligants.¹⁵⁶

El 14 d'octubre de 1335, Alamanda, viuda de Pere Ferrer, draper de Girona, i tutora dels seus fills, capbreva a Hug de Cruïlles, abat de Sant Feliu de Girona, una coromina situada a Gironella del Pla, que afronta amb el Güell.¹⁵⁷

Al principi de l'any 1337 encara havia de ser jutge en la causa de Berenguer Gispert i Pere Simó, veïns de Castelló d'Empúries, contra Vidal de Vilanova,¹⁵⁸ paborde de Castelló a la seu, sobre perjudicis soferts en el comerç del blat, valorats en 5.676 sous.¹⁵⁹ Al seu costat, però, hi havia un jutge sots-delegat, Romeu Claver, per raons que tot d'una s'aclareixen.

Ja no hi ha més notícies de les activitats de govern del nostre home. Testà el 15 de gener de 1337, instituint dos beneficis a la seu, a l'altar de sant Pere i sant Pau; els seus obtentors tindrien l'obligació d'acompanyar els viàtics que administraria el claver. Els beneficis eren dotats amb 1.000 sous censals sobre el castell de Peratallada, segons un préstec la mecànica del qual queda molt ben descrita en el testament, i eren a col·lació del bisbe i del capítol. Fundà un tercer benefici en el mateix altar, dotat amb les rendes de la fàbrega d'Albons, comprada per Hug de Cruïlles al canonge Vilert. Aquest benefici el conferia l'abat de Sant Feliu de Girona.¹⁶⁰ Una altra clàusula del testament fundava aniversaris a la seu i a Sant Feliu.¹⁶¹

153. Seu. Sagristà major, perg. 102.

154. U-6, fol. 16v.

155. G-11, fol. 14rv.

156. ADG, Mitra, calaix 10, n. 27.

157. PSF, n. 770.

158. Per al qual cf. *Lletres* I, n. 7, nota 36.

159. C 176.

160. D-2, fol. 124v-127r.

161. PSF, n. 795.

Com que els seus marmessos es posaven a treballar al cap de dos dies, és clar que va morir entre el 15 i el 17 de gener de 1337.

Aleshores començava la revisió de certs actes del seu govern. El 30 de març de 1338, Dolça de Llapart, de Taialà, viuda de Guillem de Llapart, atès que l'abat Vidal de Blanes¹⁶² ha introduït causa contra ella, sostenint que l'abat anterior, Hug de Cruïlles, havia establert al dit Guillem il·legítimament la batllia i una coromina de Taialà, i que els marmessors del dit Hug són part en la causa, accepta la seva defensa, d'acord amb el referit abat actual.¹⁶³

El 16 de setembre de 1344, després d'una querella de Guillem Benaula, procurador de l'abat Vidal de Blanes de Sant Feliu de Girona, contra Jaume Joan, de Palau-sacosta, sobre invalidesa de l'establiment fet per Hug de Cruïlles, abat anterior, de la coromina de l'abat, situada a Palau, i després de la sentència del vicari general hom dona possessió de la mateixa coromina a Francesc de Terrades, jurista de Girona.¹⁶⁴

Coneixem diverses possessòries del benefici fundat per Hug de Cruïlles a l'altar de sant Pere i sant Pau de la seu de Girona. La primera és del 9 de febrer de 1402, a favor de Joan Vidal.¹⁶⁵ Les altres són totes del segle XVIII, i van des de 1711 fins a 1764.¹⁶⁶

A mitjan segle XV encara hi ha una notícia sobre el benefici fundat per Hug de Cruïlles a l'altar de Sant Pere i Sant Pau de la seu. El 18 de juliol de 1449, Miquel Pere, jurista de Girona, venia a Pere Serra i Joan Ginesta, obtentors dels beneficis dotats per Hug de Cruïlles, un censal de 1.000 sous pel preu de 20.000 sous.¹⁶⁷ Per a entendre la notícia, cal tenir present que el benefici fundat per Hug de Cruïlles s'alimentava dels 1.000 sous barcelonesos censals sobre els drets i rendes del castell de Peratallada que eren de Gilabert de Cruïlles i que aquest havia llegat en el seu testament al germà Hug. Gilabert tenia aquests sumptuosos dret censal i anyal perquè havia comprat 800 sous de les rendes del castell de Peratallada a Guillem de Santmartí, draper de Girona, el qual els havia comprats al seu torn a Gilabert de Cruïlles. Reputem que aquest Gilabert de Cruïlles és el Gilabert V († 1348), nebot del bisbe i del canonge. Què havia passat? És prou clar. Entrat en algun tipus de dificultats financeres o de penúria de numerari, Gilabert V havia venut 800 sous de la renda del

162. Successor d'Hug de Cruïlles en l'abadia de Sant Feliu de Girona i futur bisbe de València (1356-1369), per al qual cf. *Lletres* I, n. 478, nota 923.

163. PSF, n. 823.

164. PSF, n. 947. Per a Francesc de Terrades, cf. *Lletres* I, n. 467, nota 905.

165. U-102, fol. 6v.

166. A-38, fol. 395r; A-40, fol. 622r; A-58, fol. 288r; A-60, fol. 235r; A-81, fol. 349r; A.85, fol. 159r.

167. ADG, Pergamins de la Seu, Beneficis diversos (Pere i Pau), 30.

castell de Peratallada a Guillem de Santmartí, mercader de Girona. Gilabert de Cruïlles, essent canonge o bisbe, va recomprar aquesta renda, que després va llegar en testament al germà Hug. Mort el bisbe Gilabert, l'homònim nebot i hereu de la casa va vendre 200 sous més de renda a Hug. Hug va prometre, en comprar, que Gilabert V i els seus hereus podrien recuperar o comprar en un termini de vint anys aquella renda, pagant-ne 20.000 sous barcelonesos. En cas que algun dels hereus Cruïlles comprés, els 20.000 sous provinents de la compra passarien a mans del bisbe i del capítol de Girona, i servirien per a comprar renda per als dos beneficis presbiterals instituïts per Hug de Cruïlles.

No se sap del cert quan els Cruïlles recompraren la renda de 1.000 sous sobre el castell de Peratallada. El fet és que, a mitjan segle xv, els 20.000 sous estipulats són en mans del capítol gironí, que els inverteix en la compra d'un censal de 1.000 sous. No sabem si el jurista Miquel Pere era l'intermediari d'un inversor o si l'emissor del censal era ell mateix. Tant se val. El fet il·lustra la solidaritat entre els membres d'una mateixa família i l'interès que els bisbats, abadies i altres prebendes eclesiàstiques de renda més o menys pomposa presentaven per als membres de les classes altes de la societat catalana a l'hora de gaudir de favors financers i avantatges crediticis.

2. LA BIBLIOTECA

La prospecció que acabem de fer mostra que Hug de Cruïlles fou essencialment un home dedicat a les tasques de govern, i en aquest domini fou un home notable. Ho demostren, sobretot, les comissions que va rebre de més d'un bisbe i almenys d'un papa, i el càrrec de vicari general que va ostentar en èpoques diferents. La seva intervenció en les obres de la catedral i del retaule de l'altar major, promogut pel seu germà, el bisbe Gilabert, i prosseguit i acabat pel seu nebot, el bisbe Berenguer, el vinculen amb una època artísticament creativa de la Girona medieval. Com a abat de Sant Feliu i jerarca del capítol de la catedral, va haver d'intervenir en qüestions administratives de tota mena: establiments, reconeixements d'homes propis, capbreus, arbitratges, composicions, poders, delegacions, testimonis, denúncies, protestes, intimes, empires, compres i vendes, sentències i causes. Estem segurs que les notícies recollides ací només documenten una part de l'acció de govern d'un home de la posició d'Hug de Cruïlles. Hi falten, assenyaladament, els viatges fora de la diòcesi, essencials en un home de les seves responsabilitats.

Home d'autoritat i encarregat d'afers complexos, Hug de Cruïlles, ja ho hem insinuat, havia de tenir formació jurídica. No se sap on estudià, no se sap quins graus va obtenir ni en quin estudi. En tot cas, la seva biblioteca demostra que va tenir formació jurídica.

El testament d'Hug de Cruïlles ni tan sols esmenta que tenia llibres, com sovint no ho esmenten els testaments d'homes de la seva condició. En molts testaments els llibres queden inclosos entre els béns mobles i immobles dels quals el testador no disposa per a fundar beneficis o aniversaris i el producte de la venda dels quals havien d'heretar els pobres. Per sort, els marmessors d'Hug de Cruïlles van tenir l'escrúpul de fer un inventari a la menuda dels seus béns l'endemà de la seva mort, com a pas previ per a executar les últimes voluntats del difunt. La diligència dels marmessors ha conservat la llista dels llibres que foren d'Hug de Cruïlles, venuts i dispersats després de la seva mort.

2.1. *Dos clàssics*

De cinquanta unitats, trenta-set són textos jurídics, nou són llibres litúrgics, dos són volums de Salms. La sorpresa salta quan hom constata que hi ha dues unitats corresponents a textos clàssics llatins: un Ovidi i un Horaci.

Amb un interrogant. L'escrivà de l'inventari que drecen els marmessors o els mateixos marmessors atribueix a Horaci el primer dels llibres de literatura clàssica que hi apareix, però resulta que l'incipit del manuscrit correspon a la primera de les *Heroides* d'Ovidi. Quan esmenten el segon llibre de literatura clàssica, afirmen que és d'Horaci i que és *metrificus*, és a dir, poètic. Com que d'aquest segon volum no se'n dona l'incipit, quedem submergits en la perplexitat. No hi haurà hagut una equivocació com en el primer cas?

Podem sospitar-ho, no demostrar-ho. La presència d'Ovidi en una biblioteca privada medieval no és rara.¹⁶⁸ La d'Horaci ho és una mica més.¹⁶⁹ I per

168. Per posar un exemple, citarem la biblioteca del jurista barceloní Guillem Eimeric, que a la fi del segle XIII tenia exemplars del *De arte amandi*, *De Ponto* i *De remedio amoris*: cf. Carme BATLLE I GALLART, «La biblioteca del canonge Colom, fundador d'un hospital de Barcelona vers el 1219», *EUC* 24 (1980) 50-51. Cal tenir en compte que aquestes obres no apareixen en els inventaris amb l'assiduïtat que hi tenen les *Metamorfosis* (obra sovint designada amb els nom *Ovidius magnus* o *maior*, *Ovidio maggiore*, *Ovide le Grant*, *Ovidio mayor*) i les *Heroides*.

169. El canonge de Vic Ermemir Quintilà llegava en el 1080 una petita biblioteca de 17 títols, la majoria textos clàssics i de gramàtica, entre ells un Horaci, heretat posteriorment pel seu nebot Guillem Ramon, abat de Sant Pere d'Àger: E. JUNYENT I SUBIRA, «Guillem Ramon, abat d'Àger», *Boletín Arqueológico* 113-120 (1971-1972), 269-281; Michel ZIMMERMANN, *Écrire et lire en Catalogne (IXe-XIe siècle)*, t. II, p. 1166-1167. Cap a cent anys després de la mort d'Hug

això hauria estat falaguer poder disposar d'indicis objectius que confirmessin que la segona atribució a Horaci d'un llibre de la biblioteca d'Hug de Cruïlles és inapel·lable. Com que *in dubio pro reo*, acceptarem, amb reserves, que l'inventari dels marmessors només s'equivoca quan confon Ovidi amb Horaci la primera vegada. Partim, doncs, del fet que Hug de Cruïlles posseïa un volum d'Horaci.¹⁷⁰

Els interessos intel·lectuals del nostre home, tal com els reflecteix la seva biblioteca, queden estrictament circumscrits a l'àmbit jurídic professional, a les obligacions litúrgiques del seu estatus eclesiàstic i a dos poetes clàssics llatins: Ovidi i Horaci.

Les *Heroides* d'Ovidi foren arromançades devers 1387 per Guillem Nicolau, rector de Maella.¹⁷¹ Per tant, és segur que l'exemplar de Cruïlles era en llatí,

---

de Cruïlles, també hi havia un *Oraci* a la biblioteca de Pere Beçet: cfr F. MARTORELL TRABAL – F. VALLS I TABERNER, «Pere Beçet (1365?-1430)», *AIEC* 4 (1901-1912), 577-656, esp.607, n. 57. Gabriel Altadell, llibreter del rei des de 1447 fins a 1470, posseïa unes *Epistulae* d'Horaci: Josep HERNANDO I DELGADO, «Del llibre manuscrit al llibre imprès. La confecció del llibre a Barcelona durant el segle XV. Documentació notarial», *ATCA* 21 (2002) 268, 294. Són coneguts els inventaris antics de les biblioteques de Ripoll i de la Seu d'Urgell, on hi havia sengles volums d'Horaci, a part del d'Ermemir Quintilià: VL, VIII, 216-217; PELLICER, *Monasterio de Ripoll*, Girona 1872, 115-116; R. BEER, *Handschriftenschatze Spaniens*, Wien 1894, 412 (copiant VL), i en *Los Manuscritos del Monasterio de Santa Maria de Ripoll, per lo Dr. Rudolf Beer (traducció de l'alemany den Pere BARNILS Y GIOL)*, Barcelona 1910, 79-85, 270-276; «Pere PUJOL I TUBAU, «De la cultura catalana mig-aval: Una biblioteca dels temps romànics)», *EUC* 7 (1913) 1-8; GUDIOL, *Els Primitius: els llibres il·luminats*, Igualada 1955, 77 (copiant BEER); E. JUNYENT I SUBIRÀ, *Diplomatari i escrits literaris de l'abat i bisbe Oliba*, Barcelona: IEC 1992, 398-400; Pere J. QUETGLAS, «La tradició clàssica a l'edat mitjana als països de parla catalana», *Itaca. Quaderns Catalans de cultura Clàssica* 23 (2007) 14-17; Antonio GARCÍA Y GARCÍA, *Catálogo de los manuscritos jurídicos de la biblioteca Capitular de La Seu d'Urgell*, La Seu d'Urgell 2009, 17. Per a una consideració general, cf. Dolors CONDOM I GRATACÓS, «Notes sobre la presència del poeta Horaci a Girona», *AIEG* 44 (2003) 89-102; Michel ZIMMERMANN, *Écrire et lire en Catalogne (IXe-XIe siècle)*, I-II (Bibliothèque de la Casa de Velázquez, 23), Madrid: Casa de Velázquez 2003, XXII-613 i 614-1403 p., espc. 542-543, 574, 597, 602, 677, 679, 681-682, 687-691, 983; Pere J. QUETGLAS, «La tradició clàssica a l'edat mitjana.», 11-26.

170. Excloem, per tant, que el volum de Cruïlles pugui ser l'*Ysengrinus*, calaix de sastre d'Horaci, novel·la llarga i pesada escrita en el segle XII en versos llatins, per a la qual cf. WILMOTTE, *Origines du roman en France*, 149.

171. Per aquesta traducció, cf. A. RUBÍ I LLUCH, *El Renacimiento clásico en la literatura catalana*, Barcelona 1889, 21; *Documents per l'història de la Cvltvra Catalana Mig-aval*, vol. I, Barcelona: IEC 1908, 350, 361-363, 445; «Joan I humanista i el primer període de l'humanisme català», *EUC* 10 (1917-1918), 58-59; Jacques MONFRIN, «La Bibliothèque Sánchez Muñoz et les inventaires de la bibliothèque pontificale a Peñíscola», *Studi di bibliografia e di storia in onore di Tammaro de Marinis*, vol. III, Valdonega, Verona 1964, 229-269; Lola BADIA, *Tradició i modernitat als segles XIV i XV. Estudis de cultura literària i lectures d'Ausiàs March*, Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana – PAM 1993, 42-56; Albert HAUF, «Tres cartes d'amor. Contribució a l'estudi del gènere epistolar en el Tirant lo Blanc», en *Actes del Symposium Tirant lo Blanc*, Barcelona: Quaderns Crema 1993, 379-409; Josep PUJOL, «De Guido dell

com ho era el d'Horaci. De quina època eren, ja fa de més mal dir. Per no equivocar-nos, podríem hipotitzar que els dos manuscrits eren d'un moment que va des de final del segle XIII fins als dos o tres primeres decennis del XIV; això implica que Ovidi i Horaci eren copiats en aquest període de temps en algun lloc de Catalunya? Impossibile de precisar-ho.

Fossin d'on fossin, els manuscrits poètics d'Hug de Cruïlles adquireixen un valor particular. En la biblioteca del canonge hi ha sobretot llibres útils, textos jurídics i litúrgics. Ni un sol volum bíblic, llevat del *Psaltiri*, la possessió del qual va lligada amb el rés o el cant de l'ofici diví; ni concordances, ni postil·les, ni llibres glossats. No hi ha cap obra de teologia pròpiament dita, cap obra patristica —res d'Agustí, res d'Isidor, ni tan sols les *Etimologies*—, cap obra mèdica, ni d'agricolia, ni de gramàtica, ni d'història natural, cap obra literària francesa, occitana, ni catalana, cap crònica, cap llibre d'històries ni de vides de sants. Només Ovidi i Horaci. Però precisament Ovidi i Horaci. En la vida grisa, àtona i sense grans alts i baixos, segons sembla, d'Hug de Cruïlles, aquests dos manuscrits d'obres clàssiques llatines obren una petita esclatxa de llum, de gust i qui sap si de refinament. En fos o no en fos lector avantatjat, Hug de Cruïlles va establir algun tipus de relació amb aquests dos grans poetes antics, almenys la de la possessió dels còdexs i la del coneixement de l'existència dels dos autors. No es pot excloure i més aviat cal comptar que Hug de Cruïlles havia entrat en contacte amb Ovidi i Horaci a l'escola de la catedral, posem per cas, quan estudiava gramàtica. Però també cal comptar que els dos còdexs poètics de la seva biblioteca no eren textos antològics aptes per a l'ensenyament, i ja seria simptomàtic que, si fos així, dels seus estudis de gramàtica Hug de Cruïlles només hagués conservat volums d'Ovidi i d'Horaci. Fins a quin punt el canonge i abat era capaç d'apreciar la poesia ovidiana i horaciana? La qüestió és indiscernible. No n'hi ha cap dada directa, ni podem avaluar quin pes tenen aquests dos còdexs clàssics llatins en la biblioteca peladament utilitària del seu possessor. Hauríem de poder llegir tots els inventaris inèdits de biblioteques privades del període o del país per a saber com hi són representats Ovidi i Horaci.

Remarcarem que quan Arnau des Colomer, a la fi del segle XIV, dona la seva biblioteca a la seu gironina, entre 87 títols no n'hi cap d'autors llatins clàssics antics, fora del Pal·ladi, autor d'un tractat d'agricultura, i d'uns possi-

---

Colonne a l'Ovidi epistolar. Sobre el rendiment narratiu i retòric d'unes fonts del Tirant lo Blanc», *Anuari de l'Agrupació Borrianenca de Cultura* 8 (1997) 146-160.

bles, no segurs, *Libri Physicorum* d'Aristòtil.¹⁷² Les notícies recollides fins avui sobre possessors de llibres durant els segles XIV i XV a Girona són negatives a l'esguard d'Ovidi i Horaci.¹⁷³ Tampoc no hem sabut trobar cap esment ni d'Ovidi ni d'Horaci en els inventaris de béns del bisbe d'Urgell Pere de Luna (1365-1370), del patriarca de Jerusalem Bartomeu de Virgili († 1397), del bisbe d'Elna Bartomeu Peyró (1387-1408), de García Fernández de Heredia, arquebisbe de Saragossa (1383-1411), ni del bisbe de Mallorca Antoni de Collell (1349-1363).¹⁷⁴

En un panorama tan simplificat, la presència d'Ovidi i d'Horaci en l'inventari dels llibres d'Hug de Cruïlles constitueix una excepció. Ara com ara, a Girona és un hàpax i no en podem treure cap més conseqüència que la seva excepcionalitat positiva i enigmàtica, perquè som lluny de saber per quins camins els dos llibres havien arribat a mans de Cruïlles i quina funció tenien —o podien haver tingut— en la configuració de la seva personalitat.

2.2. Els llibres jurídics

Pel que fa als llibres de dret, l'inventari presenta una primera característica: De dret civil, cap text i només el comentari d'Azzó al *Codex* i les *Regulae iuris* de Dino de Mugello. Tant la biblioteca d'Arnau des Colomer com la de Berenguer d'Anglesola, en aquesta matèria són més completes.¹⁷⁵ Això no vol dir que en temps d'Hug de Cruïlles tals llibres no circulessin per Girona; només significa que el canonge no els va necessitar. Era decretista.

A part de les fonts del dret eclesiàstic —*Decretum*, *Decretales*, *Sextus Decretalium*, *Clementinae*—, Hug de Cruïlles tenia exemplars de l'obra d'Enric de Segusio (Hostiensis), de Guido da Baysio, de Sinibaldo Fieschi (futur papa Innocenci IV), de Pau de Liazaris, de Joan Andreu, de Ramon de Penyaafort, de Bartomeu de Brèscia i de Bernat Compostel·là, autors representats també

172. Cf. Josep PERARNAU I ESPELT, «La donació de la biblioteca d'Arnau des Colomer i la fundació de la "biblioteca Sedis" de Girona (1397-1411)», *ATCA* 2 (1983), 171-239, espec. 180-198.

173. Cf. Lluís BATLLE I PRATS, «Inventari dels llibres de Berenguer d'Anglesola», *EUC* 17 (1932), 234-249, reproduït en Id., *La cultura a Girona de l'Edat Mitjana al Renaixement*, Girona 1979, 66-85; «Noticias de libros antiguos de servidores de la catedral de Gerona. 1335-1594», *Hispania Sacra* 22 (1969) 2-31, reproduït en Ibíd., 250-279.

174. Cf. J. RIUS SERRA, «Inventaris episcopals», *EUC* 17 (1932), 221-322, reproduït en *Miscelánea Mons. José Rius Serra* (Biblioteca Filológica-Histórica 15), vol. I, Sant Cugat del Vallès 1964, 375-389, amb les pàgines 387-388 trastocades.

175. En totes dues hom hi troba exemplars del *Codex*, del *Digestum* i de l'*Infortiatum*; i, pel que fa al dret català, dels *Usatges*.

a la biblioteca d'Arnau des Colomer i parcialment en la del cardenal Anglesola. Entre els llibres de Cruïlles no hi ha cap exemplar de Guillem Durand, l'*Speculator*, ni de Bernat de Parma, ni de Montebrandano, ni de Foscararis, ni de Gil de Roma, ni de Joan de Blanot, presents, en canvi, a la biblioteca d'Arnau des Colomer. Tampoc no hi ha res de Jean Gaufred, ni de Calderini, ni de Bartolo de Sassoferrato, ben representats a la biblioteca de Berenguer d'Anglesola. En canvi, Cruïlles tenia obres d'un canonista desconegut, Pere Bonet, d'un tal August, probablement italià, quasi desconegut, de Godofrè de Trano, de Rotfred Epifani de Benevento, de Pere Sampsó i de Guillem de Mandagot, autors que no entren en els inventaris més tardans de Colomer i d'Anglesola. En realitat, Hug de Cruïlles tenia una biblioteca amb els llibres essencials per al treball d'un canonista i alguna cosa més, fruit sens dubte dels contactes i de les influències de la seva època de formació.

No pot sorprendre que el nostre inventari presenti exemplars d'unes *Constitutiones Terrachone*, perquè ja s'ha vist que Hug de Cruïlles formà part de la comissió que havia d'aplicar les disposicions de la compliació del Patriarca a la diòcesi gironina. Sorpren una mica que no hi hagi cap esment de constitucions sinodals diocesanes, però potser el fet s'explica amb naturalitat: No es coneixen activitats específiques del nostre home a l'esguard de les disposicions sinodals. Amb això es confirmaria una altra vegada el caràcter pràctic dels llibres d'Hug de Cruïlles: tenia el que li calia per a treballar. A part d'Ovidi i Horaci.

2.3. Devocions i aficions

Sovint els testaments contenen elements informatius sobre els personatges que els fan redactar. En el cas del testament d'Hug de Cruïlles, dos dels tres beneficis sacerdotals que institueix es veuen gravats amb l'obligació d'acompanyar el claver quan porti el combregar als malalts, bo i fent cremar un ciri davant el sagrari mentre dura la cerimònia. Potser en aquesta devoció per al viàtic hi podríem veure una influència de l'interès que la teologia del segle XIV dispensarà al sagrament de l'altar. O potser Hug de Cruïlles tenia una sensibilitat especial per als malalts? De fet, les disposicions testamentàries que pren el nostre personatge no tenen res d'extraordinari. Fundar beneficis és quelcom que s'espera d'un home com Hug de Cruïlles. Deixar als pobres un residu indeterminat de béns, també ho és. Per dissort, no hauria estat habitual a Girona que hagués donat una destinació concreta als seus llibres, deixant-los a l'escola de la seu o a la de Sant Feliu, per exem-

ple. En comptes d'això, Hug de Cruïlles els farà vendre, per tal de treure'n una aplicació social.

Cinquanta manuscrits podien convertir-se en una quantitat de diners respectable. Sumats aquests diners al producte de la venda dels objectes de luxe que posseïa el canonge i abat, la respectabilitat augmenta. En l'inventari *post mortem* hi ha molta plata, moltes peces de roba bona, una quantitat enorme d'atuell i mobles de tota mena hi apareixen. Llegit de dalt a baix, el document fa néixer la idea que Hug de Cruïlles vivia com un senyoràs, que tenia diners a dojo i que tota la vida es va tractar segons els hàbits de la classe més alta del país. Des d'un cert punt de vista, la riquesa efectiva que traspua l'inventari contrasta amb l'activitat àtona del canonge, cenyida a l'àmbit administratiu, d'una monotonia sense tensió, d'aparent poca volada. La biblioteca de Cruïlles és l'únic element que dona un color interessant a la seva vida grisa. Si Cruïlles n'era devot, si aplicava a la seva feina uns coneixements profunds del dret, si, al capdavant, era home d'estudi i feia servir les eines bibliogràfiques que li devien haver costat prou diners, aleshores es comprèn que el seu relleu social real hauria estat molt fort en la Girona del seu temps. En aquest cas, i només en aquest cas, la presència d'Ovidi i d'Horaci entre els seus llibres seria un indicador qualitatiu i el coronament quasi perfecte d'una vida dedicada al treball, a l'estudi i a algun lleure il·lustre.

Tanmateix tot el que acabem de dir resta hipotètic. El testament d'Hug de Cruïlles hauria de poder ser contrastat amb molts altres testaments d'homes de la seva classe, amb testaments de bisbes i altres prelats, de nobles i de burgesos. Estudiar aquesta literatura, degudament seleccionada, obriria perspectives interessants sobre sensibilitats i temperaments, i serviria per a adquirir algun criteri sobre el que és habitual i el que no ho és tant en les famílies, en els grups socials i en els individus. Hom ha estudiat entre nosaltres, i amb bons resultats, els llibres que apareixen en inventaris *post mortem* i en testaments. Una consideració més global i les degudes contextualitzacions dels testaments d'individus i de grups representatius del país és encara *in cunabulis*. Per això avui, en llegir l'inventari dels béns d'Hug de Cruïlles, cal mantenir reserves prudentes. És cert que la llista dels seus llibres no és anodina, que dos còdexs com els d'Ovidi i Horaci fan un cert efecte enmig dels altres volums, i que el parament de la seva casa, sense ser el millor del seu temps, està més que bé. L'inventari esbossa un cert estil —l'estil és l'home— justament per la combinació dels elements que el conformen.

A diferència d'altres inventaris, el que redacten els marmessors d'Hug de Cruïlles no s'entreté a descriure la situació dels béns dins la casa que habitava el canonge. És un inventari presidit per l'escrúpol dels marmessors: *Ne ipsa*

bona occultare videantur..., i ordenat amb un criteri al capdavall econòmic. Primer vénen els llibres: [1]-[51]. Després la plata: [52]-[114]. Després els diners en metàl·lic: 1.952 sous, 6 diners [115]. Després la roba: [116]-[346]. Després ve tot el parament de la casa, des dels objectes purament ornamentals, construïts amb materials més o menys preciosos (esmalt, vidre, aram), fins als més utilitaris de la cuina, del foc, del servei de taula, de fusteria, piques, pasteres, mobles de tota la casa, estris i dipòsits del celler, i fins i tot l'aviram [347-1001]. Per acabar, els marmessors drecen inventari de les quantitats degudes a Hug de Cruïlles pels seus deutors, tant en diner com en espècie. La suma de diners deguts puja a 40 lliures, 2.967 sous i 39 diners. Entre diner efectiu i diner degut fan 40 lliures, 4.919 sous i 45 diners.

Per tant, els béns d'Hug de Cruïlles donarien per a complimentar les seves disposicions testamentàries. No seria aquí el lloc idoni per a fer càlculs sobre el valor dels llibres i dels altres objectes de l'abat de Sant Feliu que van anar a parar a l'encant públic. Encara que el càlcul aniria bé per a poder conjecturar quina seria la quantitat que es devia destinar als pobres, ens basta saber que la quantitat no podia ser baixa.

I ara és el moment de recordar que els darrers quaranta anys de la vida activa d'Hug de Cruïlles transcorren quan Arnau de Vilanova és actiu a Catalunya, amb estades a Girona, i predica a favor d'una Església pobra i espiritual, bo i anunciant la fi del món. Hauria estat oportú de poder estudiar altres testaments d'homos del relleu social d'Hug de Cruïlles i contemporanis seus, per veure si l'atenció prestada als pobres per ell és un fet aïllat, o si és un fet més general, i si el fet s'intensifica en els anys de la predicació d'Arnau i en els anys de la proliferació de grups espirituals i beguins que se centren en l'atenció als pobres i als malalts, i si i com la tendència evoluciona després de la mort d'Arnau en 1311.

En definitiva, el testament d'Hug de Cruïlles, feta abstracció d'una possible influència de les campanyes arnaldianes i de l'apostolat d'espirituals i beguins, delata l'estil del gran senyor medieval, que sap tenir cura de la seva memòria gràcies als beneficis que funda i a una deixa generosa a favor dels pobres. És l'estil del qui cultiva la magnanimitat, virtut de les classes senyoriales que la poden practicar. Sens dubte Hug de Cruïlles fou un home atent a conservar i acreïxer el seu estatus d'home de privilegi. Cada cop ens acostem més a copsar que els volums d'Ovidi i d'Horaci del canonge i abat Hug de Cruïlles tenien la funció de prestigiar la seva biblioteca. Aquest disseny, deixant a part l'ús i el gust que el canonge pogués esmerçar en llur lectura —poden haver estat del tot nuls—, s'adiu amb l'estil del nostre home. No som davant un humanista, ben cert, però sí que ens les hem d'heure amb un home intel·ligent i cultivat.

3. LA NOSTRA EDICIÓ

Editem tot seguit el catàleg dels llibres d'Hug de Cruïlles, amb les notes bibliogràfiques que han semblat pertinents per a identificar les obres. Després, en sengles apèndixs, editem els textos de l'inventari *post mortem* que fan els marmessors i el del testament, amb les notes de caràcter filològic sobre datació de mots que han semblat indispensables. En el text de l'inventari dels marmessors publicat en el primer apèndix ometem la llista inicial dels llibres, ja donada tot d'una.

3.1. La biblioteca d'Hug de Cruïlles

- [1] [... ..] quoddam *decretum* pulchrum in cartis edinis scriptum et postibus vinctum.
- [2] [Item quasdam pulcras *decretales* in cartis edinis scriptas et postibus [...].
- [3] Item [quemdam librum *sextum decretalium*] in cartis edinis scriptum et cum postibus [...].
- [4] Item [... ..] domini Innocencii qu[... ..]¹⁷⁶ in cartis edinis scriptum et cum postibus ut predicatur vinctum.
- [5] Item quemdam librum pulchrum vocatum *summam hostiensis* in cartis edinis scriptum et postibus vinctum.¹⁷⁷
- [6] Item quamdam *summam* in pergameni scriptam domini guidonis de Baysio [postibus vinctum ... ..].¹⁷⁸
- [7] [Item]alium librum uocatum *Apparatum* domini Johannis Andree, qui liber [... ..]eno et postibus medianibus vinctus.¹⁷⁹
- [8]-[10] Item quemdam librum in cartis edinis et postibus vinctum, in quo libro sunt tria volumina, scilicet, *Sextus decretalium* et volumen *Clementinarum* et *Apparatus Johannis Andree super Clementinas*.¹⁸⁰

176. Cf. infra, n. [22].

177. Cf. SCHULTE, 123-129; DDC V, 1211-1227; DBI 42, 758-763.

178. Cf. SCHULTE, 186-190; DDC V, 1007-1008; DBI 5, 193-297.

179. Cf. SCHULTE, 205-229; DDC DBI ; es tracta de l'*Apparatus ad Clementinas*.

180. Ja Schulte havia advertit que l'*Apparatus ad Clementinas* de Joan Andreu a vegades es troba en els manuscrits separat del text que comenta.

- [11] Item quandam *summam* in cartis edinis scriptam et factam per Petrum Boneti *super Decretales*.¹⁸¹
- [12] Item quandam *breuiarium* pulchrum com nota.
- [13] Item aliam *Summam* similem eiusdem Petri Boneti.
- [14] Item quandam librum in cartis edinis scriptum et postibus vinctum, in quo libro est *prima pars Augusti super Decreto*.¹⁸²
- [15] Item alium librum modo simili scriptum et vinctum, in quo libro est secunda pars ipsius libri Augusti *super Decreto*.
- [16] Item quandam *summam* pulcram, in cartis edinis scriptam et est domini Gotfredi de Trano *super rubricis Decretalium*.¹⁸³
- [17] Item in eodem volumine est *Summa* domini Compostellani *super Decretalibus*.¹⁸⁴
- [18] Item alium librum in cartis edinis scriptum vocatum *Summa* domini Rotffredi beneuentani *super libellis de ordine iudiciorum*.¹⁸⁵
- [19] Item quandam librum vocatum *summam* domini Açonis *super Codicem*,¹⁸⁶ scriptum in cartis edinis; quam *summam* domini Rotffredi et *summam* domini Açonis tenebat dictus dominus abbas, vt ego dictus Petrus Corderii assero, in pignore a Monoy Alberti quondam pro ducendis solidis.
- [20] Item quandam librum in cartis edinis scriptum vocatum Petrum Sampsonis.¹⁸⁷
- [21] Item quemdam librum in cartis edinis scriptum vocatum *casus decretorum* Bartolomei.¹⁸⁸

181. Jurista desconegut, italià o català.

182. Cf. Urbinat. Lat. 1132, fol. 57v.

183. SCHULTE, 88-91; DDC V, 952; DBI 57, 545-547.

184. Cf. SCHULTE II, 118-120; LTHK, 2 (1958), 242.

185. Es tracta de Roffredus Epiphanii, nat a Benevent, per al qual cf. SCHULTE, II, 75-78. El *Libellus de ordine iudiciorum* també és conegut amb el títol *Libellus de iure canonico*.

186. Es tracta de la *Summa Codicis*, exposició de tot el dret civil romà, a base de comentar els nou primers llibres del *Codex* i les *Institutiones* justinianees. Per a Azzo o Azzone, cf. DBI 4, 774-781.

187. Cf. SCHULTE, II, 108-110; HLF, XXI, 231-237. Són de Pere Sampsó († ca. 1300) una *Summa Decretalium*, també dita *Distinctiones*, la *Lectura in Decretales Innocentii IV* i les *Constitutiones sinodales Nemausenses*.

188. Cf. SCHULTE II, 4-85. Es tracta sens dubte del *Libellus super electione facienda et eius processibus ordinandis*.

- [22-25] Item quemdam librum in cartis edinis scriptum in quo sunt *decretales* Innocencii quarti¹⁸⁹ et *decretales* gregoriane; et etiam *cupientes*,¹⁹⁰ nec non *libellus* magistri Guillelmi de Mandagoto.¹⁹¹
- [26-27] Item quendam librum in cartis edinis scriptum, videlicet *summam* domini Gotffredi de Trano *super rubricis Decretalium*, et etiam *summam* domini Raymundi de Pennaforti.¹⁹²
- [28] Item *Constitutiones Terrachonenses* abreuiatas, in pergameni scriptas.
- [29] Item *Constitutiones Terrachone* in papiro scriptas.¹⁹³
- [30] Item alias *Constitutiones Terrachone* in papiro scriptas domini Iohannis patriarche.¹⁹⁴
- [31] Item librum *regularum juris* scriptum in pergameni.¹⁹⁵
- [32] Item quendam librum in pergameni scriptum domini Innocentii tertii *de officiis ecclesiasticis*.¹⁹⁶

- 189. Es tracta de l'*Apparatus in quinque libros Decretalium* de Sinibaldo Fieschi, després papa Innocenci IV, per al qual cf. SCHULTE II, 91-94; DBI 62, 435-440; *Enciclopedia dei papi*, 384-393.
- 190. Així comencen les clàssiques *Sentències* de Pere Llombard i els comentaris i glosses que va suscitar. Atès que el volum de Cruïlles és esmentat entre llibres jurídics, creuríem que s'ha d'identificar amb alguna de les obres relatives que tenen aquest incipit: *Tractatus quidam de haereticorum pravitate, Formulae ad ius canonicum spectantes, [Nicolai III] Novae constitutiones de electionibus et electis, [Bonifatii VIII] Bulla de sepulturis*, HAMESSE 10886, 10887, 10889, 10917.
- 191. Cf. SCHULTE II, 183-185.
- 192. Cf. *Ibid.*, 408-413; Amedeus TEETAERT, «La *summa de poenitentia* de saint Raymond de Penyafort», dins *Ephemerides Theologicae Lovanienses*, V (1958), 49-72; «*Summa de matrimonio* Sancti Raimundi de Penyafort», dins *Ius Pontificium*, 9 (1929), 54-61; Stephan KUTNER, «Die Entstehungsgeschichte der 'Summa de casibus poenitentiae' des hl. Raymund von Penyafort», *Zeitschrift der Savigny-Stiftung für Rechtsgeschichte. Kanonistische Abteilung* 39 (1953) 419-434.
- 193. Si són diferents de les que segueixen, aquestes *Constitutiones Terrachone* podrien ser les del cardenal sabinense, promulgades en el Concili Provincial celebrat a Lleida en 1129, editades per Josep M. PONS I GURI, «Constitucions Conciliars Tarraconenses (1229 a 1330)», *AST* 47 (1974) 70-92.
- 194. Per a Joan d'Aragó, cf. J. BLANCH, *Archiepiscopologi de la Santa Església Metropolitana i Primada de Tarragona*, vol. I, Tarragona 1985, 25-38; GAMS 76, 81; EUBEL 505, 514; DHEC I 96-97. Editades per Josep M PONS I GURI, «Constitucions Conciliars Tarraconenses», *AST* 48 (1975) 241-363.
- 195. Les *Regulae iuris*, sovint atribuïdes al canonista Dino de Mugello, són més aviat l'obra d'un legista, és a dir, d'un coneixedor del dret civil romà.
- 196. Cf. *Enciclopedia dei Papi*, II, 326-350. És probable que el títol correspongui a l'obra coneguda com a *Misteriorum evangelicae legis et sacramenti eucharistiae libri sex* o *De missarum misteriis*: PL 217, 763-916.

- [33] Item quendam librum modicum in cartis in cartis (*sic*) pergameneis scriptum scilicet domini Bonifacii octau*i super Decretalibus*.¹⁹⁷
- [34] Item quendam quinternum in pergamen*o scriptum, ubi est principium textus Vsaticorum Barchinone*.
- [35] Item volumen in quo sunt due quaterni *apparatus* Pauli.¹⁹⁸
- [36-37] Item in eodem volumine sunt plures quaterni *lecture Decreti*¹⁹⁹ et etiam due quaterni *diuersarum questionum*.²⁰⁰
- [38] Item quendam *lecturam Decreti* in pergamenis scriptam, que incipit «concordia».
- [39] Item *Constitutiones* domini Sabinensis episcopi et legati domini pape in ispania.²⁰¹
- [40] Item Oracii incipientem «hanc tua penelope».²⁰²
- [41] Item quendam librum vocatum *Breuiarium* cum cantu seu nota.
- [42] Item aliud *Breuiarium* manuale et sine cantu.
- [43] Item aliud *Breuiarium* manuale nondum perfectum.
- [44-45] Item librum vocatum *officiarium ecclesie* cum cantu, et sunt duo volumina, scilicet *sanctorale* et *dominicale*.
- [46] Item *proserium* quoddam in cartis edinis scriptum.
- [47] Item quendam librum vocatum *Consueta*.
- [48] Item quosdam *psalmos penitenciales* in pergamen*o scriptos*.
- [49] Item *Psalterium* cum imnis.
- [50] Item *oras beate Marie* et etiam *officii defunctorum* in pergamen*o scriptas*.
- [51] Item quendam librum in pergamen*o scriptum qui est Oracii, et est metrificus*.

197. Per a Bonifaci VIII, cf. DBI, 12, 146-170; *Enciclopedia dei Papi*, II, 472-493. L'obra referida és el *Liber Sextus Decretalium*, promulgat pel cèlebre papa Caetani en 1298, per al qual cf. SCHULTE, II, 34-44.

198. Es tracta de Paolo de Liazari, per al qual cf. SCHULTE, II, 246-247; DBI, 65, 16-19. L'obra és *l'Apparatus in Clementinas*.

199. Obra probablement de Liazari, coneguda també amb el títol *Divisio Decreti*.

200. Del mateix Liazari, coneguda com a *Quaestiones*.

201. Editades per Josep M. PONS I GURI, «Constitucions Conciliars Tarraconenses (1229 a 1330)», AST 47 (1974) 70-92.

202. El copista o els marmessors o tots plegats han llegit malament. No és Horaci, ans Ovidi, perquè l'incipit transcrit correspon a l'epístola I de les *Heroides*.

APÈNDIX I

1337 gener 19 ADG, PA, perg. 7651

Inventari dels llibres, mobles, diners i altres objectes, com també dels crèdits d'Hug de Cruïlles, abat de Sant Feliu de Girona.

O. ACG, PA, Testaments, núm. 78 (7651).

Cum manumissores nec non hii qui bona aliena gerere incipiunt seu alias administrare inuentarium de ipsis bonis confitere teneantur, ne ipsa bona occultare uideantur seu alias [...], idcirco nos Andreas de Casadauall, prepositus elemosine panis, et Petrus Cerdani, clerici ecclesie Gerundensis, manumissores et exequutores testamenti honorabilis viri domini Hugonis de Cruyllis abbatis Sancti Felicis Gerunde quondam, facimus inuentarium [... ..]

[1]-[51] [*hic omittuntur*]

[52] Item quemdam ciffum argenteum, intus et extra deauratum, marchatum Perpiniani.

[53] Item vnam cartam cohopertam argenteam, et habet pedes et est intus deaurata et marchata marcha Gerunde.

[54] Item aliam taceam argenti intus et extra deauratam, marcatam in Montepesulano.

[55] Item^a aliam similem taceam marcatam Gerunde^a.

[56] Item vnam taceam argenti marcatam Gerunde.

[57-60] Item quatuor taceas argenti marchatas Gerunde et cum similibus smalts²⁰³ smaltadas.²⁰⁴

[61-72] Item duodecim cloqueria argenti cum crucibus in capite et sunt in eodem calquerio.

[73] Item vnum cloqueare modicum argenti.

[74-79] Item sex cloquearia argenti deaurata in capite caude.

[80] Item vnum cloqueare cristalli cum argento deaurato.

[81-88] Item octo broques²⁰⁵ argenti comedendi meas.

203. Documentació del mot set anys anterior a la que proposa el DCVB.

204. Documentació del mot molt anterior a les proposades pel DCVB.

205. Documentació del mot més precisa que la genèrica («segle XIV»), proposada per DCVB.

- [89] Item vnam broquam argenti cum manubrio cristalli et cum lapide liuido in capite.
- [90] Item aliam broquam argenti cum manubrio cristalli.
- [91-97] Item septem broques de pues porqui spini et in capite est vnolla (*sic*) argenti in qualibet.
- [98-101] Item quatuor taceas argenti [... ..] et sunt [... ..] smalts.
- [101-...] Item [...] taceas argenti que dicuntur esse Guillemi Benaula, qui ipsas posuerat in pignore dicto domino abbati pro ducentis solidis, qui a dicto Guillemo petebantur pro salario cuiusdam inquisitionis que fiebat contra dictum Guillemum.
- [111] Item vnum gebellum argenti intus et extra deauratum.
- [112] Item vnum pomum ambre munitum auro.
- [113] Item vnum ciffum argenti intus deauratum que est domine Ffinete de Montereali, sed dominus abbas predictus tenebat ipsum in pignore pro quinquaginta solidis.
- [114] Item vnum canonum argenti bibendi.
- [115] Item inuenimus in denariis numerando Mille Nongentos Quinquaginta duos solidos sex denarios barchinonenses de terno, et sunt inter denarios argenti et auri et minutos.
- [116-124] Item nouem sacrileccos.
- [125-133] Item nouem culcitras.
- [134-142] Item nouem matalassia.
- [143-144] Item duas vanecas de corono.
- [145-146] Item duo trauerseria.
- [147-152] Item sex capcialia.
- [153-155] Item tres colgas²⁰⁶ lecti fustear.
- [156] Item vnam vanoam cum rosis ciricis et cum signo de Crudiliis.
- [157] Item aliam uanouam tenuem cum operis de rosis.
- [158] Item vnam aliam vanouam tenuem cum vndis.
- [159-160] Item duas vanoas similes cum vndis duplis.
- [161] Item vanoam cum bastis duplis.
- [162] Item vnum cohoptorium cirici viridi et rubei.
- [163-164] Item duo cohoptoria cum listis albis et liuidis.
- [165] Item vnum cohoptorium croceum et rubeum.
- [166] Item vnam vanouam modicam.

206. Documentació del mot quaranta anys anterior a la proposada pel DCVB.

- [167] Item vnam flaciatam nigram.
- [168-174] Item septem flaciatas.
- [175] Item vnum barreganum listatum.
- [176-177] Item duos exalons²⁰⁷ morats.
- [178] Item vnum pulcrum exalonum scaquiatum.²⁰⁸
- [179] Item vnam cortinam viridem.
- [180] Item aliam cortinam cum ramada, in qua est effigies mussolli.²⁰⁹
- [181-183] Item tres cortinas quasi similes diuersorum colorum.
- [184-185] Item duas catiffas.²¹⁰
- [186-189] Item quatuor tapits.
- [190] Item vnum bancale²¹¹ ad signum de Cruyllis.
- [191] Item vnum bancale cum variis.
- [192-193] Item duos sitis bancorum sedendi.
- [194-196] Item tres recondadors²¹² corii.
- [197-216] Item viginti quatuor mapas.
- [217-218] Item duas telas panni lini in quibus comedebant pauperes.
- [219-230] Item duodecim manutergia.
- [231-247] Item decem et septem touaylonos breues.
- [248-249] Item duos sitis quadratos sedendi.
- [250-251] Item duas touaylolas cirici.
- [252-257] Item sex touaylollas albas tenues.
- [258] Item vnum manil²¹³ barberii.
- [259-261] Item tres pannos lini aptandi barbam.
- [262] Item vnum exugacap²¹⁴ cum listis nigris et auri.
- [263-277] Item quindecim touaylonos fili torti cum listis liuidis.
- [278-288] Item vndecim auricularia sucacirico.
- [289] Item vnum cohopertum cindone rubea.
- [290-297] Item octo auricularia alba.
- [298] Item vnam pulcram touayolam cirici cum signis de Cruyllis et de Ceruiano.

207. Documentació del mot noranta anys anterior a la proposada pel DCVB.

208. Documentació del mot gairebé quaranta anys anterior a la del DCVB.

209. Documentació del mot seixanta anys anterior a la primera proposada pel DCVB.

210. Documentació del mot cinquanta anys anterior a la del DCVB.

211. Documentació del mot set anys anterior a la proposada pel DCVB.

212. Mot no documentat ni en el DCVB ni en el DECLLC.

213. Amb la present accepció, mot no documentat.

214. Mot no documentat ni en el DCVB ni en el DECLLC.

- [299-306] Item octo paria et medium lintheaminum magnorum.
[307-310] Item quatuor paria et medium lintheaminum familie.
[311-312] Item duo supellicia dicti domini abbatis.
[313-316] Item quatuor cannas et ultra panni melmarum non cissii.
[317-320] Item gramasiam et cotam et tunicam et capucium panni morati,
que omnia preter tunicam sunt folrata²¹⁵ cum taffatano viridi.
[321-322] Item gramasiam et cotam panni liuidi cum pellibus albis.
[323-325] Item vnum tabardum²¹⁶ et tunicam et capucium eiusdem
panni.
[326] Item vnam gramasiam cum capucio panni mixti.
[327] Item vnam cotam liuidam cum pelle squinarum cirogrillorum.
[328] Item vnam clamidem liuidam cum pelle nigra agninorum.
[329] Item vnam capam cori panni brunete.
[330] Item vnum tabardum panni catinorum luidi et rubey.
[331] Item cotam et tunicam panni scuri catinorum.
[332] Item vnum capucium panni mixti folratum pelle agninorum.
[333-340] Item octo almucias.²¹⁷
[341-343] Item tria birreta.
[344] Item vnum par caligarum brunete.
[345] Item vnam caperonatam variorum pellium.
[346] Item vnam mantelladam albam pellium agninorum planam.
[347] Item vnam caxiam eburneam cum sua cohopena corii cum diuersis
operibus et picturis deauratis.
[348-349] Item duo marsupia cirici pulcra.
[350] Item marsupium ciricum cum aliquibus margaritis.
[351] Item vnam corrigiam cirici munitam argento.
[352-355] Item quatuor benas sagnandi pulcras et diuersimode operatas.
[356] Item vn[. ...] cirici albi capelli solis.
[357] Item vnam peciam de broqueraro.
[358] Item vnam caxiolam²¹⁸ eburneam cum aliquibus reliquiis.
[359] Item vnum mocador²¹⁹ sutum cirico.
[360-362] Item tres magnos gladios in eadem vagina cum manubriis eburneis et virollis smaltadis.

215. Documentació del mot trenta anys anterior a la primera proposada pel DCVB.

216. Documentació del mot anterior a les proposades pel DCVB.

217. DCVB documenta el mot en el *Dotzè* d'Eiximenis, escrit entre 1383 i 1391.

218. Mot no documentat.

219. Documentació del mot gairebé cent anys anterior a la del DCVB.

- [363-365] Item tres gladios magnos in eadem vagina existentes, quorum duo sunt cum manubriis cristalli, reliquus uero cum manubrio eburneo.
- [366-371] Item sex amforas²²⁰ vitri alexandrinas pictas et deauratas.
- [372] Item vnam citram²²¹ eiisdem operis.
- [373-374] Item duas amphoras vitri picti rubey et nigri.
- [375-378] Item quatuor gobellos vitri alexandrie picti et deaurati.
- [379-385] Item septem amphoras vitri.
- [386-390] Item quinque cupas vitri.
- [391-394] Item quatuor citras vitreas.
- [396-397] Item duos barrillos vitri cohoptos coreo.
- [398-400] Item tres barrillos vitri non cohoptos.
- [401] Item vnum bacinum liuidum vitri.
- [402] Item vnam citram vitri liuidi.
- [403-404] Item duas scutellas terre operis de Damascho.
- [405-406] Item duas scutellas magnas operis de Malica.
- [407-408] Item vnam citram et vnum cissdrium eiusdem operis.
- [409] Item vnum canadellum eiusdem operis.
- [410] Item cissoria terre albe.
- [411-416] Item sex conchas terre.
- [417-419] Item tres magnos libellos²²² terre, quorum duo sunt picti.
- [420-421] Item duos refredidors²²³ terre enuernissats.²²⁴
- [422-423] Item duos leuedors terre.
- [424] Item vnico lauadors²²⁵ stagni.
- [425] Item vnam duodenam vrinallorum.
- [426-437] Item duodecim calqueria vrinallorum.
- [438] Item vnum magnum bacinum aramins.²²⁶
- [439-440] Item duos bacinis rotundos barberii.
- [441-442] Item duos bacinis planos magnos.
- [443-444] Item duos bacinis modicos.
- [445-448] Item quatuor citras cupri.

220. Mot documentat en el segle xx en el DCVB.

221. Documentació del mot cinquanta anys anterior a la del DCVB.

222. Gibrell. La forma *llibrell* (absent del Du Cange) és ací documentada cinquanta anys abans que la primera del DCVB.

223. Mot no documentat.

224. Documentació del mot gairebé trenta anys anterior a la del DCVB.

225. Documentació del mot més d'un segle anterior a la del DCVB.

226. Mot no documentat.

- [449] Item vnam scutellam cupri.
- [450] Item vnam citram stagni.
- [451] Item vnam locietam cupri.
- [452-453] Item duas cacieta aramines.
- [454] Item vnam pulcram citram et magnam cupri.
- [455-456] Item duo seruitoria fustea picta.
- [456-462] Item mediam duodenam panistrorum.
- [463-466] Item quatuor telas atellandi, quorum (*sic*) vna est ferrea.
- [467-468] Item duos coffres virides.
- [469] Item vnam caxiam de noguerio.
- [470] Item vnam caxiolam cum diuersis operibus cupri.
- [471] Item vnam caxiam Barchinone pictam.
- [472] Item vnum coffre uetus ferratum.
- [473-475] Item tres^a archas abietis.
- [476] Item vnam candaleriam.
- [477] Item vnum foguerium²²⁷ cupri modicum.
- [478] Item tres lanternas.
- [479] Item vnam lanternam ferream.
- [480-481] Item duos martellos.²²⁸
- [482] Item vnica tenallias.
- [483] Item vnam podadoram.
- [484-489] Item sex raterias.²²⁹
- [490] Item vnam rasoram ferri perforatam.
- [491-493] Item tres musellas²³⁰ ferri.
- [494] Item vnam palam²³¹ ferream.
- [495] Item vnum martellum petrarium.
- [496-498] Item tres secures.
- [499] Item vnum armarium fusteam.
- [500] Item vnum armarium tenendi cereos.
- [501-505] Item quinque cereos integros cere albe.
- [506-510] Item quinque medios cereos dicte cere.
- [511-520] Item decem pecias cereorum.
- [521-526] Item sex pecias cereorum minutorum.

227. Documentació del mot anterior a les proposades pel DCVB.

228. DCVB documenta el mot en el *Dotzè* d'Eiximenis, escrit entre 1383 i 1391.

229. Documentació del mot més de cent anys anterior a la proposada pel DCVB.

230. Mot no documentat.

231. Documentació del mot setanta anys anterior a la del DCVB.

- [527] Item vnum capellum solis.
- [528-529] Item vnum par calciatorum.
- [530-532] Item vnam axiam²³² et vnam serram²³³ et vnam planam²³⁴ ferream.
- [533] Item vnam aliam serram plegadissam.²³⁵
- [534-545] Item vnam duodenam saleriorum stagni, cum eorum stog²³⁶ stagni.
- [546-547] Item duos foguerios excuciendi ignem.
- [548-557] Item decem scutellas de auron.²³⁷
- [558-567] Item decem gresallos²³⁸ eiusdem fustis.
- [568-569] Item duas manxiolas.²³⁹
- [570-571] Item duos candelobres fusteos cum signo de Crudiliis.
- [572-573] Item duos forreys.²⁴⁰
- [574-575] Item duas baynes de seruo contiguas.
- [576-577] Item rotam studii et vnam lanternam ferri studii.
- [578-579] Item duos tinterios, scilicet vnum cupri et alium plumbi.
- [580] Item vnum encausterium banne cum suo stog.
- [581-582] Item vnum par cirotecharum.
- [583] Item vnum gladiolum²⁴¹ in dicto stog.
- [584] Item vnum alarotge cupri.
- [585-587] Item tres scalas.
- [588-590] Item tres tabularios ludendi ad scachos.
- [591] Item vnum ludum scacorum eburneorum.
- [592-595] Item quatuor ventays palme.
- [596] Item vnum camdelabrum ferri studii.
- [597] Item vnum candelabrum rotundum planum.
- [598-608] Item vndecim ventays plumarum pauorum.
- [609-612] Item duo paria planellorum.
- [613-615] Item tres forfices modicas.

232. Documentació molt anterior a la del DCVB.

233. Documentació del mot cinquanta anys anterior a la del DCVB.

234. Documentació del mot, en el sentit de 'ribot', vuitanta anys anterior a la proposada en el DCVB.

235. Documentació del mot gairebé quaranta anys anterior a la del DCVB.

236. Com l'anterior.

237. Auró (planta). Mot sense documentació coronològica en el DCVB.

238. Com l'anterior.

239. Mot no documentat.

240. Documentació del mot gairebé trenta anys abans de la proposada pel DCVB.

241. Mot no documentat.

- [616-618] Item tres gladiolos scindendi pennas.
[619-620] Item duas forfices.
[621-622] Item alias duas mocandi²⁴² lumen.
[623-625] Item tres bossots tenendi sigilla.
[626-628] Item tres calssadors²⁴³ aramins.
[629-651] Item viginti tres ramos fili crudi.
[652-689] Item triginta octo capdellos²⁴⁴ fili cocti.
[699-700] Item vndecim bancos in cameris.
[701] Item vnam tabulam cum pedibus.
[710] Item nouem tabulas comedendi.
[711-712] Item duos capfoguerios.²⁴⁵
[713-720] Item octo verna ferri inter magna et modica.
[721-724] Item quatuor grauiyas.
[725-732] Item octo facinolas siue losses inter perforats et sinceras.
[733-734] Item duas paellas²⁴⁶ cum suis giradores.²⁴⁷
[735-741] Item septem tripodes ferri.
[742-743] Item duos asters ferri.
[744-749] Item sex perollas²⁴⁸ inter magnas et modicas.
[750-761] Item vndecim candelobra ferri.
[762-767] Item sex candelobra ferri figendi in pariete.
[768-777] Item decem ollas cupri inter magnas et modicas.
[778-779] Item duas cohoptorias ferri.
[780] Item vnum morterium cupri cum sua manu.
[781-785] Item quinque cassias de coquendi pisces.
[786-796] Item vndecim magna cissdria fustea.
[797-803] Item septem cissoria mediana.
[804-815] Item duodecim cissoria modica.
[816-818] Item tres duodenas parapsidum fustearum.
[819-830] Item vnam duodenam parapsidum modicarum.
[831-844] Item quatuordecim grasalles²⁴⁹ fustis.

242. En aquesta accepció, mot no documentat.

243. Documentació més de tres-cents anys anterior a la del DCVB.

244. Documentació gairebé trenta anys anterior a la del DCVB.

245. Documentació del mot gairebé seixanta anys anterior a la del DCVB.

246. Documentació més precisa que la primera proposada al DCVB.

247. Documentació gairebé quaranta anys anterior a la del DCVB.

248. Documentació del mot quaranta anys anterior a la del DCVB.

249. Documentació del mot més precisa que la genèrica («segle XIV»), proposada pel DCVB.

- [845-846] Item duas canades fustis.
- [847-848] Item tres panistres.²⁵⁰
- [849-851] Item tres mortorios lapideos.
- [852] Item vnam rasoram ferri.
- [853-854] Item duos stayols ferri.
- [855-858] Item quatuor buxios.
- [859] Item vnica leues ferri.
- [860] Item vnam arpam ferri.
- [861-862] Item duas aflamadores ferri.
- [863-864] Item duas conchas fustis.
- [865-867] Item duas pernas et vnum quarterium carnis salse.
- [868] Item vnum sagimen magnum.
- [869-877] Item nouem bancos sedendi.
- [878] Item vnam alphabiam²⁵¹ tenendi aquam.
- [879-881] Item tres magnas ciras tenendi farinam.
- [882] Item vnam scrineam magnam.
- [883-886] Item migeriam fusteam et quarteriam et mediam quarteriam et vnum mensuronum.
- [887-909] Item viginti tres buciculas vinarias inter magnas et modicas.
- [910-924] Item vnam bucam coloresam, et sunt ibi inter ipsas buciculas decem plene vino puro et quatuor plene vino aceto.
- [925-927] Item tres jarras.
- [928-938] Item vnam picam²⁵² oleariam, in qua sunt decem cupe uel inde circa.
- [938-944] Item septem pauones.
- [945-961] Item decem et septem paria caponum.
- [962-965] Item duo paria gallinarum.
- [966-971] Item vnam magnam pasteriam et tres postes et duo sedacia.
- [972-973] Item duos pannos canabi cohoperiendi postes.
- [974-993] Item viginti vnumflatz lini inter aptatos et aptandos.
- [994-995] Item duo vasa vinaria quorum vnum est capacitatis quatuor saumatarum et aliud trium saumatarum.
- [996-997] Item vnam tabulam modicam et vnum scannum.

250. Com l'anterior.

251. Documentació del mot cinquanta anys anterior a la del DCVB.

252. Documentació del mot vint-i-sis anys anterior a la del DCVB.

- [998-999] Item duas semals.
- [1000] Item quoddam vas vinarium quod est manumissorie domini Gerundensis episcopi quondam, set vinum est de bonis dicti domini abbatis et continet quatuor saumatas uel quinque vini.
- [1001] Item in vasis vinariis abbacie inuenimus sexdecim saumatas vini.
- [1002] Item inuenimus quod Petrus de Fonoylleres, de Toylano, debet de censu de tempore predicto sex solidos et octo denarios.
- [1003] Item en Mas de Toylano nouem solidos et sex denarios.
- [1004] Item en Sunyer de Toylano sex solidos.
- [1005] Item en Prat nouem solidos.
- [1006] Item Berengarius de Ruppe, canonicus Sancti Ffelicis vnam libram cere.
- [1007] Item n'Amat blanquerius duodecim denarios de censu.
- [1008] Item en Gurian vnum par caponum.
- [1009] Item en Riber de Calidis vnam libram cere.
- [1010] Item en Castelar Gerunde vnum par caponum.
- [1011] Item inuenimus in loco de Vitrariis nouem migerias et duos octauos frumenti ad mensuram Gerunde.
- [1012] Item inuenimus quod debentur dicto domino abbati pro capellania de Romayano pro anno presenti Quingenti Triginta solidos.
- [1013] Item quod debentur pro eodem anno ex capellania de Begurio Quingenti Nonaginta solidi.
- [1014] Item quod debentur pro decima de Palacio pro ano presenti decem libre.
- [1015] Item debentur in carnipriuio quadragesime proxime pro censu orti dicte abbacie Centum sol.
- [1016] Item debentur Triginta duo libre et media Barchinone dicto domino abbati pro precio capellanie de Aguyana pro anno Millesimo Trecentesimo Tricesimo Sexto.
- [1017] Item inuenimus quod honorabilis Bernadus de Cruyllis, nunc archidiaconus bisullunensis in ecclesia Gerundensi, debet dicto domino abbati Quadringentos solidos ratione mutui.
- [1018] Item debet Petrus de Foneyeres, de Toylano, sex solidos et sex denarios racione bladi.
- [1019] Item debet ei manumissoria domini Gilaberti quondam episcopi Gerundensis pro frumento solayando vndecim solidos et septem denarios.
- [1020] Item debet eidem domino abbati Raymundus de Cursauello, miles, racione mutui, Quadringentos solidos cum instrumento inde facto.

[1021] Item inuenimus quod prout ego, dictus Petrus Corderii, assero, debet dictus dominus abbas, scilicet Vitali de Quexanis, clerico gerundensi, Quingentos solidos Barchinone.

[1022] Item Arnaldo de Cererols, clerico Gerundensi, ducentos solidos.

[1023] Item Jacobo de Querio, clerico hospitalis noui Gerunde, septingenti solidi.

Quod^a superius dictum^a inuentarium incepimus die lune intitulata xiiii^o kalendas ffebruarii, Anno Domini Millesimo Trecentesimo Tricesimo sexto, presentibus testibus Petro Massana, clerico Gerunde, et Petro Mathei et Johanne de Casalibus, clericis commorantibus Gerunde.

Hec et non alia inuenimus de bonis et juribus dicto deffuncto pertinentibus.

Protestantes si qua alia bona et jura ipsi defuncto pertinencia nos inuenire contigerit ea in hoc inuentario vel in publico instrumento poni et redigi faciemus fideliter prout decet, ad habendum memoriam rey geste.

Et de hiis mandamus fieri publicum uel publica instrumenta per notarium subscriptum.

Quod fuit actum die et anno predictis, et presentibus testibus quibus supra.

Petrus Massaneti, notarius publicus subsitutus auctoritate Regia a Bernardo de Toylano, notario Gerunde publico, hiis interfui et ea scribi feci et clausi, cum suprapositis in littera in linea xv^a, ubi dicitur *Item aliam similem taceam marcatam Gerunde*; et in xxxviii^o, ubi scribitur *tres*.

^a *interlin*

745 × 580 mm. Escrit pel cantó carn. Escriptura gòtica catalana de tipus instrumentari. Plegat amb un doblec horitzontal. Deteriorat i amb forats al marge superior, amb buits i fatiga de lectura.

Dors: 1) Marge superior: a) [s. xiv-xv] «inuentarium honorabilis domini Vgonis de cruylls | abbatis sancti Felicis Gerunde et testamentum».

b) [s. xiv-xv] «testamentum habet corderius».

c) [s. xiv-xv] «die tradicionis instrumenti VIII kalends septembris | oblatum per prepositum».

2) Marge inferior, escrit a l'inrevés: [s. xvi-xvii] «Nº 78 1336 | Inuentari dels bens de Vgo de Cruylles Abat de St. Feliu de Gerona».

APÈNDIX II

1337 gener 15 ADG, PA, n. 7650

Testament d'Hug de Cruïlles, abat de Sant Feliu de Girona, que pren per marmessors Pere de Casadavall, paborde de l'Almoïna, i Pere Corder, clergue de la seu. Escull sepultura al claustre de la seu. Disposa que es compleixi un testament hològraf lliurat a Pere de Casadavall. Funda dos beneficis a la seu, que hauran d'ajudar el claver en l'assistència als malalts, dotant-los amb 1.000 sous que rep sobre el castell de Peratallada, i un tercer benefici dotat amb la fàbrega i altres béns d'Albons. Mana de vendre la resta dels seus béns i n'institueix hereva l'Almoïna del Pa.

O. ADG, PA, Testaments, núm. 77 (7650).

A. Còpia contemporània de clàusules del testament: ADG, D-2, fol. 124v-127r.

In Christi nomine, qui solita pietate neminem vult perire, immo omnes in se sperantes saluat et custodit et ad peroptata paradisi gaudia perducit. Idcirco ego, Vgo de Cruyllis, abbas ecclesie Sancti Ffelicis Gerunde, egritudine detentus, tamen in meo bono plenoque sensu existens, meum condo et ordino testamentum. In quo meos pono et eligo manumissores, sine tamen dampno ipsorum, videlicet venerabilem Petrum de Casadaual, prepositum Elemosine panis ecclesie Gerundensis, et Petrum Corderii, clericum ecclesie gerundensis, quibus meis manumissoribus et etiam vni ipsorum plenam do et confero potestatem exequendi et complendi hanc meam vltimam voluntatem, prout inferius inuenitur ordinatum et scriptum. Volo preterea et mando quod incontinenti post mortem meam [... ..] solus habeat et accipiat ad [...] suam et etiam teneat omnia et singula bona mea et iura quecumque [... ..] et de preciis ipsorum bonorum meorum exequatur hanc meam vltimam voluntatem vna cum dicto suo conmanumissores, prout inferius inuenitur ordinatum. Cui etiam Petro de Casadaual [... ..] in iudicio et extra et pro inde conueniendi et reconueniendi quaslibet personas et etiam faciendi absoluciones seu apochas de receptis. In iudicio uero dicti mei manumissores et vnus ipsorum in solidum possint et possit vti, agere et experiri, conuenire et reconuenire quaslibet personas et lites etiam ducere et tractare, proseguire et finire, tam agendo quam deffendendo racione negotiorum huius manumissorie, et hoc

tam per se quam per procuratorem seu procuratores, quem seu quos possint et possit constituere ante litem contestatam et post, et ipsum uel ipsos reuocare, et alium uel alios constituere si et quociens dictis meis manumissoribus seu vni ipsorum videbitur faciendum, et etiam omnia alia libere facere et exercere que in iudiciis requiruntur et que ego facee possem, si uiuerem et adessem.

In primis volo et mando quod omnia debita mea soluantur ac iniurie mee, si que apparuerint, restituantur simpliciter et de plano secundum Deum et bonam conscienciam noticie et arbitrio dictorum meorum manumissorum. Et quia dictus Petrus Corderii per multa tempora mea negocia gessit et tractauit et scit melius quam alii debita que debeo et iniurias in quibus teneor, volo igitur et mando quod super debitis que debeo et iniuriis in quibus teneor credatur ipsi Petro Corderii, de cuius fidelitate in hac parte multum confido, et ipsa debita exsoluantur et iniurie restituantur prout dictus Petrus Corderii ea et eas dixerit et declarauerit. Et commendans animam meam in manu sui plenissime credatis.

Eligo sepulturam meam quatenus de iure facere possum in claustro ecclesie Gerundensi, videlicet in illo loco in quo Reuerendus pater dominus Guilbertus, bone memorie Gerundensis episcopus, suam ordinauerat sepulturam antequam dignitatem episcopalem adeptus fuisset.

Item lego venerabili Bernardo de Cruyllis, canonico Gerundensi, nepoti meo, hospicium in quo habito in ciuitate Gerunde.

Item volo et mando quod omnia et singula legata et alia que scribi feci in quadam cedula papirea per notarium subscriptum ipsamque sigillo proprio sigillari feci, et quam cedulam tradidi dicto Petro de Casadaual, adimpleantur et soluantur iuxta continenciam ipsius cedule, cui cedule et contentis in ea talem et tantam adhiberi volo fidem et firmitatem obtinere qualem et quantam si contenta in ipsa cedula hic scripta et ordinata fuissent.

Item ad honorem, laudem et gloriam sancte et indiuidue Trinitatis et beatissime virginis Marie et omnium ciuium supernorum et pro redemptione meorum peccaminum et dicti domini Guilaberti, quondam episcopi, fratris mei, necnon parentum et benefactorum meorum, instituo in ecclesia gerundensi duo loca sacerdotalia, volens et ordinans quod presbiteri dicta loca sacerdotalia tenentes teneantur interesse oris canonicalibus in dicta ecclesia, diurnis pariter et nocturnis, et quilibet eorum teneatur ter qualibet ebdomada celebrare missam in altari beatorum Petri et Pauli in dicta ecclesia fieri facto per dominum Guilabertum, bone memorie episcopum Gerundensem pro anima mea et dicti domini Guilaberti et aliorum predictorum. Teneantur etiam dicti presbiteri, scilicet vnus vna septimana et alius alia et sic continue

amodo et in perpetuum associare clauigerum uel clericum dicte ecclesie quando et quocienscumque cum corpore Christi ibit ad comunicandum quocumque ierit et uadat simul et pariter cum clauigero seu clerico corpus Domini defferente, dicendo honeste et deuote psalmum *Quicumque uult* vel *Te Deum laudamus* vel psalmos penitenciales vel etiam oras canonicales vel alias oraciones, si dictus clauiger vel clericus corpus Christi deferens maluerit; et dum fuerint ad hospicium quo ibunt ad comunicandum, si forte infirmus voluerit confiteri, uel alia necessitate eundo uel redeundo uel etiam stando dictus clauiger seu clericus Christi corpus defferens vol[... ..] corpus Christi dicto presbitero dictum locum sacerdotale obtinenti possit hoc facere, et dictus presbiter teneatur dictam custodiam recipere et reuerenter custodire, donec dictus clauiger seu clericus confessionem dicti infirmi [... ..] vel dictam necessitatem [... ..] hoc facto teneatur idem presbiter postmodum associare dictum clauigerum seu clericum vsque ad dictam ecclesiam, dicendo vna cum dicto clauigero seu clerico dictos psalmos seu oras canonicales iuxta modum superius declaratum. Teneatur etiam nichilominus idem presbiter, scilicet quilibet sua septimana facere portari et arderi quocienscumque et quandocumque clauiger seu clericus dicte ecclesie ibit ad comunicandum vnum pulcrum et magnum cereum coram beatissimo corpore Christi et hoc continue donec dictus clauiger seu clericus reuersus fuerit coram altari beate Marie ecclesie supradicte. Et predicta omnia et singula quilibet dictorum presbiterorum in sua septimana teneatur facere et complere bene, diligenter et honeste, et iuxta istum modum perpetuo fiant et seruentur. Declarato tamen quod septimana qualibet debeat incipere in pulsacione uesperorum Sedis Gerunde cuiuslibet diey sabbati. Ad dotacionem vero dictorum duorum locorum presbiteralium et pro sustentacione vite ipsorum necnon pro subportacione honeris dicti cerei tenendi, ut est dictum, dono et assigno ipsis duobus locis sacerdotalibus mediatim inter ipsa omnes illos Mille solidos barchinonenses annuales et censuales quos percipio et percipere debeo in et super castro de Petracissa et eius censibus, redditibus, agrariis, iuribus et pertinenciis, et hoc ex legato quod dictus dominus Guilabertus, bone memorie episcopus, mihi inde fecit in suo vltimo testamento. Qui quidem dominus Guilabertus predictos Mille solidos annuales emit scilicet Octingentos solidos rendales a Guillemo Sancti Martini, draperio Gerunde, cui ipsos vendiderat nobilis Guilabertus de Crudiliis, dominus dicti castri. Residuos vero Ducentos solidos emit a dicto nobili Guilaberto, vt in instrumentis inde factis in posse notarii subscripti clarius ista patent. Et quia reuera iuxta promissionem per me factam dicto nobili et suis, ipse nobilis et sui possunt recuperare seu emere infra viginti annos dictos Mille solidos annua-

les dando pro precio ipsorum viginti mille solidos barchinonenses, vt in instrumento per me inde ei facto latius continetur, quod instrumentum volo sequi et compleri. Ideo volo et ordino quod si dictus nobilis aut sui infra dictos viginti annos dictos mille solidos annuales emerit et dictos viginti mille solidos exsoluerit, eo casu dicti viginti mille solidos veniant in posse et manu domini episcopi et Capituli gerundensis, et eo casu, ad cognitionem dictorum domini episcopi et Capituli ex dictis viginti mille solidis emanatur et emi debeant redditus qui succedant dictis locis presbiteralibus loco dictorum mille solidorum superius dictorum et assignatorum.

Item volo et ordino in perpetuum quod quocienscumque et quandocumque dicta loca sacerdotalia uel eorum alterum vacare contigerit, dominus episcopus et venerabile Capitulum ecclesie gerundensis, prout in ciuitate Gerunde tunc illi de Capitulo fuerint, possint et debeant dictum locum seu loca sacerdotalia dare et conferre clerico ydoneo seu clericis ydoneis. Et si forte dominus episcopus et dictum Capitulum ecclesie gerundensis concordialiter non dederint seu contulerint dictum locum sacerdotale seu loca sacerdotalia infra scilicet octo dies a tempore vacationis computandos, illo casu et illa vice dominus episcopus Gerundensis et venerabiliis sacrista et precentor, archidiaconus gerundensis, abbas Sancti Felicis, archidiaconi impuritanensis, bisullunensis et de Silua in ecclesia gerundensi, prout presentes fuerint in ciuitate Gerunde, conferant et assignent dictum beneficium seu beneficia clerico ydoneo seu clericis ydoneis. Et si in hoc casu dicti dominus episcopus et sacrista, precentor, abbas, archidiaconi concorditer dictum beneficium tunc vaccans non contulerint et assignauerint infra octo dies predictos octo immediate sequentes, eo casu et illa vice tantum dominus episcopus Gerundensis solus potest dictum beneficium vaccans seu beneficia vacancia conferre, dare et assignare clerico seu clericis ydoneis. Et sic predicta perpetuo fiant et sequantur.

Item instituo vnum anniuersarium conuentuale in ecclesia gerundensi faciendum annuatim et perpetuo die obitus mei pro anima mea.

Item instituo aliud anniuersarium in ecclesia Sancti Felicis Gerunde annuatim et perpetuo die obitus mei faciendum pro anima mea. Pro quibus anniuersariis sic perpetuo faciendis uolo emi per manumissores meos tot redditus quot necessarii fuerint, iuxta eorum cognitionem; et que anniuersaria teneant illi quos dicti mei manumissores ordinauerint eciam perpetuo.

Item instituo in ecclesia gerundensi alium locum sacerdotalem, volens et ordinans quod presbiter dictum locum sacerdotalem obtinens teneatur interesse oris canonicalibus in dicta ecclesia diurnis pariter et nocturnis, et etiam teneatur ter qualibet septimana celebrare missam in dicto altari beatorum

Petri et Pauli pro anima mea et parentum meorum et omnium fidelium defunctorum. Ad dotacionem vero cuiusquidem loci sacerdotalis et pro sustentacione vite clerici illum obtinentis dimitto et assigno in perpetuum ipso loco sacerdotali totam fabricam meam castri de Alburnis et etiam totum quantum et quicquid ego habeo et percipio in parrochia de Alburnis. Et nichilominus, vltra predicta per me dicto beneficio assignata et donata, manumissores mei de aliis bonis meis emant redditus ad eorum cognicionem taliter quod dictus locus sacerdotalis competentibus redditibus sit dotatus, et hec relinquo cognicioni et discrecioni dictorum meorum manumissorum.

Qui etiam manumissores mei, si viderint bona mea ad omnia sufficere, etiam de residuis bonis meis emant redditus ad opus alius seu aliorum anniuersariorum tam conuentualium quam presbiterorum, quod uel que eo casu instituo in ecclesia gerundensi; et hoc totum uolo fieri et compleri iuxta cognicionem dictorum meorum manumissorum.

Cuius siquidem loci sacerdotalis per me ultimo instituti jus patronatus dimitto dicto Bernardo de Cruyllis, nepoti meo, quamdiu vixerit. Post uero eius mortem ipsum jus patronatus dimitto in perpetuum abbati Sancti Ffelicis Gerunde.

In omnibus uero aliis bonis meis mobilibus et immobilibus, juribus et accionibus ubique presentibus et futuris et michi spectantibus et spectare debentibus nunc uel in futurum qualicumque racione uel causa, solutis primitus debitis meis et iniuriis restitutis, et etiam completis et solutis omnibus in presenti testamento ordinatis, instituo mihi heredem meam vniuersalem elemosinam panis ecclesie gerundensis.

Hec est autem mea ultima voluntas, quam laudo et concedo et uolo ualere iure testamenti; que si non ualet aut non ualebit iure testamenti, saltem uolo quod ualeat iure codicillorum, aut alio iure vltime uoluntatis quo melius ualere possit et tenere.

Actum est hoc octauodecimo kalendas ffebruarii anno domini Millesimo Trecentesimo Tricesimo Septimo.

Sig † num Vgonis de Cruyllis, abbatis, testatoris predicti, qui hec firmo et laudo.

Nos † Arnaldus, Dei gratia episcopus Gerundensis, institutionem dictorum beneficiorum aprobando predictam subscribimus et firmamus.

Testes vocati et rogati huius testamenti sunt sciicet dictus Petrus de Casadaual et Petrus Michelis, rector hospitalis Sedis Gerunde, et Guillemus de Riaria, sisurgicus, ciuis Gerunde, et Bartholomeus Vilademany, Franciscus Sotera et Jacobus Viladaual, clerici gerundenses, et Jacobus Gensana, clericus diocesis gerundensis.

Eg-[*senyal*]-o Petrus Massaneti, notarius publicus substitutus auctoritate regia a Benardo de Toylano, notario Gerunde publico, predictis rogatus interfui et ea scribi feci et clausi.

592 × 675. Escrit pel cantó carn. Escriptura gòtica amb influències de la bastarda. Plegat amb un doblec horitzontal. Havia esta plegat amb un doblec vertical. Té forats a les línies superiors, que també presenten un gran sector on la tinta s'ha esvaït. L'esvaïment afecta també algunes línies posteriors.

Dors: 1) Marge superior, a línia tirada: [*s. XVIII*] «1336 Testament de Ugo de Cruylles Abbat de St Feliu: dextera berna de Cruylles canonge son nabot la [*interlin* elemosina] la casa que: vol se cumplan los llegats del arenzeles en poder del Pabordre: Funda tres | beneficis en lo altar de St. Pere y St Pau de la Seu y vna atxa pera acompanyar lo Sagrament y Clavé ab tota solempne obligacio. Lo Patronat al Sr. Bisbe y Capitol, y si dins 8 dies no auran etc. | dota los de etc, y lo Tercer a la fabrica de Alsborns y demes rebia etc. lo Patronat de esta dit berna son nebot y mort al Abat de St. Feliu qui per temps sera. Hereu vniversal a la Pia | Almoyna | N° 11».

2) Marge inferior, escrit a l'inrevés: [*s. XIV-XV*] «Testamentum honorabilis viri domini Vgonis de crudiliis | quondam abbatis sancti felicitis Gerunde [*alman recent*] et inuentarium».